

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय संहिता — क्रम पाठः

पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः

उख्याग्निकथनं

ॐ नमः परमात्मने । श्री गुरुभ्यो नमः । हरिः ॐ

सावित्राणि जुहोति । जुहोति प्रसूत्यै । प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन । प्रसूत्या इति प्र—सूत्यै । चतुर्गृहीतेन जुहोति । चतुर्गृहीतेनेति चतुः—गृहीतेन । जुहोति चतुष्पादः । चतुष्पादः पशवः । चतुष्पाद इति चतुः—पादः । पशवः पशून् । पशून् एवाव । अव रुन्धे । रुन्धे चतस्रः । चतस्रो दिशः । दिशो दिव्यु । दिव्येव । एव प्रति । प्रति तिष्ठति । तिष्ठति छन्दांसि । छन्दांसि देवेभ्यः । देवेभ्योऽप । अपाक्रामन्न । अक्रामन् न । न वः । वोऽभागानि । अभागानि हव्यम् । हव्यँवहन्ति । वहन्ति यम् । यम् कामयेत । कामयेत पापीयान् । ॥ [१] ॥ पापीयान् स्यात् । स्यादिति । इत्येकैकम् । एकैकम् तस्य । एकैकमित्येकम्—एकम् । तस्य जुहुयात् । जुहुयादाहुतीभिः । आहुतीभिरेव । आहुतीभिरित्याहुति—भिः । एवैनम् । एनमप । अप गृह्णाति । गृह्णाति पापीयान् । पापीयान् भवति । भवति यम् । यम् कामयेत । कामयेत वसीयान् । वसीयान् स्यात् । स्यादिति । इति सर्वाणि ।

सर्वाणि तस्य । तस्यानुद्गत्य । अनुद्गत्य जुहुयात् । अनुद्गत्येत्यनु—द्गत्य । जुहुयादाहुत्या । आहु-
 त्यैव । आहुत्येत्या—हुत्या । एवैनम् । एनमभि । अभि क्रमयति । क्रमयति वसीयान् । वसीयान्
 भवति । भवत्यथो । अथो यज्ञस्य । अथो इत्यथो । यज्ञस्यैव । एवैषा । एषाऽभिक्रान्तिः । अभि-
 क्रान्तिरेति । अभिक्रान्तिरित्यभि—क्रान्तिः । एति वै । वा एषः । एष यज्ञमुखात् । यज्ञमुखा-
 दृद्ध्याः । यज्ञमुखादिति यज्ञ—मुखात् । ऋद्ध्या यः । योऽग्नेः । अग्नेर्देवतायाः । देवताया एति ।
 एत्यष्टौ । अष्टावेतानि । एतानि सावित्राणि । सावित्राणि भवन्ति । भवन्त्यष्टार्षरा । अष्टार्षरा
 गायत्री । अष्टार्षरेत्यष्टा—अर्षरा । गायत्री गायत्रः । गायत्रोऽग्निः । ॥ [२] ॥ अग्निस्तेन ।
 तेनैव । एव यज्ञमुखात् । यज्ञमुखादृद्ध्याः । यज्ञमुखादिति यज्ञ—मुखात् । ऋद्ध्या अग्नेः । अग्नेर्
 देवतायै । देवतायै न । नैति । एत्यष्टौ । अष्टौ सावित्राणि । सावित्राणि भवन्ति । भवन्त्याहुतिः ।
 आहुतिर् नवमी । आहुतिरित्या—हुतिः । नवमी त्रिवृतम् । त्रिवृतमेव । त्रिवृतमिति त्रि—वृतम् ।
 एव यज्ञमुखे । यज्ञमुखे वि । यज्ञमुख इति यज्ञ—मुखे । वि यातयति । यातयति यदि । यदि
 कामयेत । कामयेत छन्दांसि । छन्दांसि यज्ञयशसेन । यज्ञयशसेनार्पयेयम् । यज्ञयशसे-
 नेति यज्ञ—यशसेन । अर्पयेयमिति । इत्यृचम् । ऋचमन्तमाम् । अन्तमाम् कुर्यात् । कुर्याच्छ-
 न्दांसि । छन्दांस्येव । एव यज्ञयशसेन । यज्ञयशसेनार्पयति । यज्ञयशसेनेति यज्ञ—यशसेन ।
 अर्पयति यदि । यदि कामयेत । कामयेत यजमानम् । यजमानय्यज्ञयशसेन । यज्ञयशसेनार्-
 पयेयम् । यज्ञयशसेनेति यज्ञ—यशसेन । अर्पयेयमिति । इति यजुः । यजुरन्तमम् । अन्तमम्
 कुर्यात् । कुर्याद् यजमानम् । यजमानमेव । एव यज्ञयशसेन । यज्ञयशसेनार्पयति । यज्ञयश-
 सेनेति यज्ञ—यशसेन । अर्पयत्यृचा । ऋचा स्तोमम् । स्तोमं सम् । समर्द्धय । अर्द्धयेति ।
 इत्याह । ॥ [३] ॥ आह समृद्ध्यै । समृद्ध्यै चतुर्भिः । समृद्ध्या इति सम्—ऋद्ध्यै । चतु-
 र्भिरभ्रिम् । चतुर्भिरिति चतुः—भिः । अभ्रिमा । आ दत्ते । दत्ते चत्वारि । चत्वारि छन्दांसि ।
 छन्दांसि छन्दोभिः । छन्दोभिरेव । छन्दोभिरिति छन्दः—भिः । एव देवस्य । देवस्य त्वा । त्वा
 सवितुः । सवितुः प्रसवे । प्रसव इति । प्रसव इति प्र—सवे । इत्याह । आह प्रसूत्यै । प्रसूत्या
 अग्निः । प्रसूत्या इति प्र—सूत्यै । अग्निर्देवेभ्यः । देवेभ्यो निलायत । निलायत सः । स वेणुम् ।
 वेणुम् प्र । प्राविशत् । अविशत् सः । स एताम् । एतामूतिम् । ऊतिमनु । अनु सम् । सम-

चरत्। अचरद् यत्। यद् वेणोः। वेणोः सुषिरम्। सुषिरं सुषिरा। सुषिराऽभिः। अभिरं
भवति। भवति सयोनित्वाय। सयोनित्वाय सः। सयोनित्वायेति सयोनि—त्वाय। स यत्रयत्र।
यत्रयत्रावसत्। यत्रयत्रेति यत्र—यत्र। अवसत् तत्। तत् कृष्णम्। कृष्णमभवत्। अभवत्
कल्माषी। कल्माषी भवति। भवति रूपसमृद्ध्यै। रूपसमृद्ध्या उभयतःखणूः। रूपसमृद्ध्या
इति रूप—समृद्ध्यै। उभयतःखणूरू भवति। उभयतःखणूरित्युभयतः—खणूः। भवतीतः।
इतश्च। चामुतः। अमुतश्च। चार्कस्य। अर्कस्यावरुद्ध्यै। अवरुद्ध्यै व्याममात्री। अवरुद्ध्या
इत्यव—रुद्ध्यै। व्याममात्री भवति। व्याममात्रीति व्याम—मात्री। भवत्येतावत्। एतावद् वै।
वै पुरुषे। पुरुषे वीर्यम्। वीर्यं वीर्यसम्मिता। वीर्यसम्मिताऽपरिमिता। वीर्यसम्मितेति वीर्य—
सम्मिता। अपरिमिता भवति। अपरिमितेत्यपरि—मिता। भवत्यपरिमितस्य। अपरिमितस्या-
वरुद्ध्यै। अपरिमितस्येत्यपरि—मितस्य। अवरुद्ध्यै यः। अवरुद्ध्या इत्यव—रुद्ध्यै। यो वन-
स्पतीनाम्। वनस्पतीनाम् फलग्रहिः। फलग्रहिः सः। फलग्रहिरिति फल—ग्रहिः। स एषाम्।
एषां वीर्यावान्। वीर्यावान् फलग्रहिः। वीर्यावानिति वीर्य—वान्। फलग्रहिर वेणुः। फलग्रहि-
रिति फल—ग्रहिः। वेणुर वैणवी। वैणवी भवति। भवति वीर्यस्य। वीर्यस्यावरुद्ध्यै। अवरुद्ध्या
इत्यव—रुद्ध्यै ॥ ॥ [४] ॥

(कामयेत गायत्रौ ऽर्द्धयेति च सप्तविंशतिश्च)

॥ १ ॥

★

वृद्ध्यै। वृद्धमिति वि—ऋद्धम्। वा एतत्। एतद् यज्ञस्य। यज्ञस्य यत्। यदय-
जुष्केण। अयजुष्केण क्रियते। अयजुष्केणेत्ययजुः—केन। क्रियत इमाम्। इमामगृभ्णन्।
अगृभ्णन् रशनाम्। रशनामृतस्य। ऋतस्येति। इत्यश्वाभिधानीम्। अश्वाभिधानीमा। अश्वा-
भिधानीमित्यश्व—अभिधानीम्। आ दत्ते। दत्ते यजुष्कृत्यै। यजुष्कृत्यै यज्ञस्य। यजुष्कृत्या
इति यजुः—कृत्यै। यज्ञस्य समृद्ध्यै। समृद्ध्यै प्रतूर्तम्। समृद्ध्या इति सम्—ऋद्ध्यै। प्रतू-
र्तव्याजिन्न। प्रतूर्तमिति प्र—तूर्तम्। वाजिन्ना। आ द्रव। द्रवेति। इत्यश्वम्। अश्वमभि। अभि
दधाति। दधाति रूपम्। रूपमेव। एवास्य। अस्यैतत्। एतन् महिमानम्। महिमानव्यव्याचष्टे।
व्याचष्टे युञ्जाथाम्। व्याचष्ट इति वि—आचष्टे। युञ्जाथां रासभम्। रासभय्युवम्। युवमिति।

इति गर्दभम्। गर्दभमसति। असत्येव। एव गर्दभम्। गर्दभम् प्रति। प्रति ष्ठापयति। स्थाप-
यति तस्मात्। तस्मादश्वात्। अश्वाद् गर्दभः। गर्दभोऽसत्तरः। असत्तरो योगेयोगे। असत्तर-
इत्यसत्—तरः। योगेयोगे तवस्तरम्। योगेयोग इति योगे—योगे। तवस्तरमिति। तवस्तर-
मिति तवः—तरम्। इत्याह। आह योगेयोगे। ॥ [५] ॥ योगेयोग एव। योगेयोग इति योगे—
योगे। एवैनम्। एनय्युङ्क्ते। युङ्क्ते वाजेवाजे। वाजेवाजे हवामहे। वाजेवाज इति वाजे—
वाजे। हवामह इति। इत्याह। आहान्नम्। अन्नवै। वै वाजः। वाजोऽन्नम्। अन्नमेव। एवाव।
अव रुन्धे। रुन्धे सखायः। सखाय इन्द्रम्। इन्द्रमूतये। ऊतय इति। इत्याह। आहेन्द्रियम्।
इन्द्रियमेव। एवाव। अव रुन्धे। रुन्धेऽग्निः। अग्निर्देवेभ्यः। देवेभ्यो निलायत। निलायत तम्।
तम् प्रजापतिः। प्रजापतिरनु। प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः। अन्वविन्दत्। अविन्दत् प्राजा-
पत्यः। प्राजापत्योऽश्वः। प्राजापत्य इति प्राजा—पत्यः। अश्वोऽश्वेन। अश्वेन सम्। सम् भरति।
भरत्यनुवित्यै। अनुवित्यै पापवस्यसम्। अनुवित्या इत्यनु—वित्यै। पापवस्यसवै। पापवस्य-
समिति पाप—वस्यसम्। वा एतत्। एतत् क्रियते। क्रियते यत्। यच्छ्रेयसा। श्रेयसा च। च
पापीयसा। पापीयसा च। च समानम्। समानम् कर्म। कर्म कुर्वन्ति। कुर्वन्ति पापीयान्। पापी-
यानहि। ॥ [६] ॥ ह्यश्वात्। अश्वाद् गर्दभः। गर्दभोऽश्वम्। अश्वम् पूर्वम्। पूर्वम् नयन्ति।
नयन्ति पापवस्यसस्य। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। पापवस्यसस्येति पाप—वस्यसस्य। व्यावृत्त्यै
तस्मात्। व्यावृत्त्या इति वि—आवृत्त्यै। तस्माच्छ्रेयांसम्। श्रेयांसम् पापीयान्। पापीयान्
पश्चात्। पश्चादनु। अन्वेति। एति बहुः। बहुर वै। वै भवतः। भवतो भ्रातृव्यः। भ्रातृव्यो भवति।
भवतीव। इव खलु। खलु वै। वा एषः। एष यः। योऽग्निम्। अग्निम् चिनुते। चिनुते वज्री।
वज्र्यश्वः। अश्वः प्रतूर्वन्न। प्रतूर्वन्ना। प्रतूर्वन्निति प्र—तूर्वन्न। एहि। इह्यवक्रामन्न। अवक्राम-
न्नशस्तीः। अवक्रामन्नित्यव—क्रामन्न। अशस्तीरिति। इत्याह। आह वज्रेण। वज्रेणैव। एव
पाप्मानम्। पाप्मानम् भ्रातृव्यम्। भ्रातृव्यमेव। अव क्रामति। क्रामति रुद्रस्य। रुद्रस्य गाण-
पत्यात्। गाणपत्यादिति। गाणपत्यादिति गाण—पत्यात्। इत्याह। आह रौद्राः। रौद्रा वै। वै
पशवः। पशवो रुद्रात्। रुद्रादेव। ॥ [७] ॥ एव पशून्। पशून् निर्याच्य। निर्याच्यात्मने।
निर्याच्येति निः—याच्य। आत्मने कर्म। कर्म कुरुते। कुरुते पूष्णा। पूष्णा सयुजा। सयुजा

सह। सयुजेति स—युजा। सहेति। इत्याह। आह पूषा। पूषा वै। वा अदध्वनाम्। अदध्वनां सन्नेता। सन्नेता समष्ट्यै। सन्नेतेति सम्—नेता। समष्ट्यै पुरीषायतनः। समष्ट्या इति सम्—अष्ट्यै। पुरीषायतनो वै। पुरीषायतन इति पुरीष—आयतनः। वा एषः। एष यत्। यदग्निः। अग्निरङ्गिरसः। अङ्गिरसो वै। वा एतम्। एतमग्रे। अग्रे देवतानाम्। देवतानां सम्। सम्—भरन्न। अभरन् पृथिव्याः। पृथिव्याः सधस्थात्। सधस्थादग्निम्। सधस्थादिति सध—स्थात्। अग्निम् पुरीष्यम्। पुरीष्यमङ्गिरस्वत्। अङ्गिरस्वदच्छ। अच्छेहि। एहीति। इत्याह। आह सायतनम्। सायतनमेव। सायतनमिति स—आयतनम्। एवैनम्। एनम् देवताभिः। देवताभिः सम्। सम् भरति। भरत्यग्निम्। अग्निम् पुरीष्यम्। पुरीष्यमङ्गिरस्वत्। अङ्गिरस्वदच्छ। अच्छेमः। इम इति। इत्याह। आह येन। येन सङ्गच्छते। ॥ [८] ॥ सङ्गच्छते वाजम्। सङ्गच्छत इति सम्—गच्छते। वाजमेव। एवास्य। अस्य वृङ्क्ते। वृङ्क्ते प्रजापतये। प्रजापतये प्रतिप्रोच्य। प्रजापतय इति प्रजा—पतये। प्रतिप्रोच्याग्निः। प्रतिप्रोच्येति प्रति—प्रोच्य। अग्निः सम्भृत्यः। सम्भृत्य इति। सम्भृत्य इति सम्—भृत्यः। इत्याहुः। आहुरियम्। इयवै। वै प्रजापतिः। प्रजापतिस्तस्याः। प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः। तस्या एतत्। एतच्छ्रोत्रम्। श्रोत्रय्यत्। यद् वल्मीकः। वल्मीकोऽग्निम्। अग्निम् पुरीष्यम्। पुरीष्यमङ्गिरस्वत्। अङ्गिरस्वद् भरिष्यामः। भरिष्याम इति। इति वल्मीकवपाम्। वल्मीकवपामुप। वल्मीकवपामिति वल्मीक—वपाम्। उप तिष्ठते। तिष्ठते साख्यात्। साख्यादेव। साख्यादिति स—अख्यात्। एव प्रजापतये। प्रजापतये प्रतिप्रोच्य। प्रजापतय इति प्रजा—पतये। प्रतिप्रोच्याग्निम्। प्रतिप्रोच्येति प्रति—प्रोच्य। अग्निः सम्। सम् भरति। भरत्यग्निम्। अग्निम् पुरीष्यम्। पुरीष्यमङ्गिरस्वत्। अङ्गिरस्वद् भरामः। भराम इति। इत्याह। आह येन। येन सङ्गच्छते। सङ्गच्छते वाजम्। सङ्गच्छत इति सम्—गच्छते। वाजमेव। एवास्य। अस्य वृङ्क्ते। वृङ्क्तेऽनु। अन्वग्निः। अग्निरुषसांम्। उषसामग्रम्। अग्रमख्यत्। ॥ [९] ॥ अख्यदिति। इत्याह। आहानुख्यात्यै। अनुख्यात्या आगत्य। अनुख्यात्या इत्यनु—ख्यात्यै। आगत्य वाजी। आगत्येत्या—गत्य। वाज्यदध्वनः। अदध्वन आक्रम्य। आक्रम्य वाजिन्। आक्रम्येत्या—क्रम्य। वाजिन् पृथिवीम्। पृथिवीमिति। इत्याह। आहच्छति। इच्छत्येव। एवैनम्। एनम् पूर्वया। पूर्वया विन्दति। विन्द-

त्युत्तरया । उत्तरया द्वाभ्याम् । उत्तरयेत्युत्—तरया । द्वाभ्यामा । आ क्रमयति । क्रमयति प्रति-
 ष्ठित्यै । प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्याम् । प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै । अनुरूपाभ्याम् तस्मात् ।
 अनुरूपाभ्यामित्यनु—रूपाभ्याम् । तस्मादनुरूपाः । अनुरूपाः पशवः । अनुरूपा इत्यनु—
 रूपाः । पशवः प्र । प्र जायन्ते । जायन्ते द्यौः । द्यौस्ते । ते पृष्ठम् । पृष्ठम् पृथिवी । पृथिवी
 सधस्थम् । सधस्थमिति । सधस्थमिति सध—स्थम् । इत्याह । आहैभ्यः । एभ्यो वै । वा एतम् ।
 एतल्लोकेभ्यः । लोकेभ्यः प्रजापतिः । प्रजापतिः सम् । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । समैरयत् ।
 ऐरयद् रूपम् । रूपमेव । एवास्य । अस्यैतत् । एतन् महिमानम् । महिमानव्याचष्टे । व्याचष्टे
 वज्री । व्याचष्टे इति वि—आचष्टे । वज्री वै । वा एषः । एष यत् । यदश्वः । अश्वौ दद्भिः । दद्भिर-
 न्यतोदद्भ्यः । दद्भिरिति दत्—भिः । अन्यतोदद्भ्यो भूयान् । अन्यतोदद्भ्य इत्यन्यतोदत्—भ्यः ।
 भूयान् लोमभिः । लोमभिरुभयादद्भ्यः । लोमभिरिति लोम—भिः । उभयादद्भ्यो यम् । उभया-
 दद्भ्य इत्युभयादत्—भ्यः । यम् द्विष्यात् । द्विष्यात् तम् । तमधस्पदम् । अधस्पदम् ध्यायेत् ।
 अधस्पदमित्यधः—पदम् । ध्यायेद् वज्रेण । वज्रेणैव । एवैनम् । एनङ् स्तृणुते । स्तृणुते इति
 स्तृणुते ॥ ॥ [१०] ॥

(आह पापीयान् रुद्रादेव येना अग्रम् वज्री वै सप्त दश च)

॥ २ ॥

★

उत् क्राम । क्रामोत् । उदक्रमीत् । अक्रमीदिति । इति द्वाभ्याम् । द्वाभ्यामुत् । उत् क्रमयति ।
 क्रमयति प्रतिष्ठित्यै । प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्याम् । प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै । अनुरूपाभ्याम्
 तस्मात् । अनुरूपाभ्यामित्यनु—रूपाभ्याम् । तस्मादनुरूपाः । अनुरूपाः पशवः । अनुरूपा
 इत्यनु—रूपाः । पशवः प्र । प्र जायन्ते । जायन्तेऽपः । अप उप । उप सृजति । सृजति यत्र ।
 यत्र वै । वा आपः । आप उपगच्छन्ति । उपगच्छन्ति तत् । उपगच्छन्तीत्युप—गच्छन्ति ।
 तदोषधयः । ओषधयः प्रति । प्रति तिष्ठन्ति । तिष्ठन्त्योषधीः । ओषधीः प्रतितिष्ठन्तीः । प्रति-
 तिष्ठन्तीः पशवः । प्रतितिष्ठन्तीरिति प्रति—तिष्ठन्तीः । पशवोऽनु । अनु प्रति । प्रति तिष्ठन्ति ।
 तिष्ठन्ति पशून् । पशून् यज्ञः । यज्ञो यज्ञम् । यज्ञ्यर्जमानः । यर्जमानो यर्जमानम् । यर्जमानम्
 प्रजाः । प्रजास्तस्मात् । प्रजा इति प्र—जाः । तस्मादपः । अप उप । उप सृजति । सृजति प्रति-

ष्ठित्यै। प्रतिष्ठित्यै यत्। प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै। यदध्वर्युः। अध्वर्युरनग्नौ। अनग्नावाहुतिम्। आहुतिम् जुहुयात्। आहुतिमित्या—हुतिम्। जुहुयादन्धः। अन्धोऽध्वर्युः। अध्वर्युः स्यात्। ॥ [११] ॥ स्याद् रक्षांसि। रक्षांसि यज्ञम्। यज्ञं हन्युः। हन्युरहिरण्यम्। हिरण्यमुपास्य। उपास्य जुहोति। उपास्येत्युप—अस्य। जुहोत्यग्निवति। अग्निवत्येव। अग्निवतीत्यग्नि—वति। एव जुहोति। जुहोति न। नान्धः। अन्धोऽध्वर्युः। अध्वर्युर् भवति। भवति न। न यज्ञम्। यज्ञं रक्षांसि। रक्षांसि घ्नन्ति। घ्नन्ति जिघर्मि। जिघर्म्यग्निम्। अग्निम् मनसा। मनसा घृतेन। घृतेनेति। इत्याह। आह मनसा। मनसा हि। हि पुरुषः। पुरुषो यज्ञम्। यज्ञमभिगच्छति। अभिगच्छति प्रतिख्यन्तम्। अभिगच्छतीत्यभि—गच्छति। प्रतिख्यन्तम् भुवनानि। प्रतिख्यन्तमिति प्रति—ख्यन्तम्। भुवनानि विश्वा। विश्वेति। इत्याह। आह सर्वम्। सर्वं हि। ह्येषः। एष प्रत्यङ्ङ्। प्रत्यङ् रवेति। रवेति पृथुम्। पृथुम् तिरश्चा। तिरश्चा वयसा। वयसा बृहन्तम्। बृहन्तमिति। इत्याह। आहाल्पः। अल्पो हि। ह्येषः। एष जातः। जातो महान्। महान् भवति। ॥ [१२] ॥ भवति व्यचिष्ठम्। व्यचिष्ठमन्नम्। अन्नं रभसम्। रभसव्विदानम्। विदानमिति। इत्याह। आहान्नम्। अन्नमेव। एवास्मै। अस्मै स्वदयति। स्वदयति सर्वम्। सर्वमस्मै। अस्मै स्वदते। स्वदते यः। य एवम्। एवव्वेदं। वेदा। आ त्वा। त्वा जिघर्मि। जिघर्मि वचसा। वचसा घृतेन। घृतेनेति। इत्याह। आह तस्मात्। तस्माद् यत्। यत् पुरुषः। पुरुषो मनसा। मनसाऽभिगच्छति। अभिगच्छति तत्। अभिगच्छतीत्यभि—गच्छति। तद् वाचा। वाचा वदति। वदत्यरक्षसा। अरक्षसेति। इत्याह। आह रक्षसाम्। रक्षसामपहत्यै। अपहत्यै मर्यश्रीः। अपहत्या इत्यप—हत्यै। मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णः। मर्यश्रीरिति मर्य—श्रीः। स्पृहयद्वर्णो अग्निः। स्पृहयद्वर्ण इति स्पृहयत्—वर्णः। अग्निरिति। इत्याह। आहापचितिम्। अपचितिमेव। अपचितिमित्यप—चितिम्। एवास्मिन्न। अस्मिन् दधाति। दधात्यपचितिमान्। अपचितिमान् भवति। अपचितिमानित्यपचिति—मान्। भवति यः। य एवम्। एवव्वेदं। ॥ [१३] ॥ वेद मनसा। मनसा तु। त्वै। वै ताम्। तामाप्तुम्। आप्तुमरूहति। अरूहति याम्। यामध्वर्युः। अध्वर्युरनग्नौ। अनग्नावाहुतिम्। आहुतिम् जुहोति। आहुतिमित्या—हुतिम्। जुहोति मनस्वतीभ्याम्। मनस्वतीभ्याम् जुहोति। जुहोत्याहुत्योः।

आहु॒त्यो॒रा॒स्यै॑ । आहु॒त्यो॒रि॒त्या—हु॒त्योः॑ । आ॒स्यै॑ द्वा॒भ्याम् । द्वा॒भ्याम् प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै॑ । प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै य॒ज्ञ-
 मु॒खेय॑ज्ञमु॒खे । प्र॒ति॒ष्ठि॒त्या इति॑ प्र॒ति—स्थि॒त्यै॑ । य॒ज्ञमु॒खे य॑ज्ञमु॒खे वै । य॒ज्ञमु॒खे य॑ज्ञमु॒ख इति॑
 य॒ज्ञमु॒खे—य॒ज्ञमु॒खे । वै क्रि॒यमा॑णे । क्रि॒यमा॑णे य॒ज्ञम् । य॒ज्ञꣳ र॒ख्वाꣳसि॑ । र॒ख्वाꣳसि जिघाꣳ-
 सन्ति॑ । जिघाꣳस॒न्त्ये॒तर॑हि । ए॒तर॑हि खलु॑ । खलु॑ वै । वा ए॒तत् । ए॒तद् य॑ज्ञमु॒खम् । य॒ज्ञमु॒ख-
 ँर॑हि । य॒ज्ञमु॒खमि॒ति य॑ज्ञ—मु॒खम् । य॒र॒ह्ये॒नत् । ए॒न॒दाहु॑तिः । आहु॑तिर॒श्नु॒ते । आहु॑तिरि॒त्या—
 हु॒तिः । अ॒श्नु॒ते परि॑ । परि॑ लि॒खति॑ । लि॒खति॑ र॒ख्वाꣳसाम् । र॒ख्वाꣳसाम॑प॒ह॒त्यै । अप॑ह॒त्यै ति॒सृभिः॑ ।
 अप॑ह॒त्या इत्य॑प—ह॒त्यै । ति॒सृभिः॑ परि॑ । ति॒सृभि॒रिति॑ ति॒सृ—भिः॑ । परि॑ लि॒खति॑ । लि॒खति॑
 त्रि॒वृत् । त्रि॒वृद् वै । त्रि॒वृदि॒ति त्रि—वृत् । वा अ॒ग्निः । अ॒ग्निर् या॒वान् । या॒वा॒ने॒व । ए॒वाग्निः॑ । अ॒ग्नि-
 स्तस्मा॑त् । तस्मा॑द् र॒ख्वाꣳसि॑ । र॒ख्वाꣳस्य॑प । अप॑ ह॒न्ति । ह॒न्ति गा॒य॒त्रि॒या । ॥ [१४] ॥
 गा॒य॒त्रि॒या परि॑ । परि॑ लि॒खति॑ । लि॒खति॑ तेजः॑ । तेजो॑ वै । वै गा॒य॒त्री । गा॒य॒त्री तेज॑सा । तेज॑सै॒व ।
 ए॒वैन॑म् । ए॒नम् परि॑ । परि॑ गृ॒ह्णाति॑ । गृ॒ह्णाति॑ त्रि॒ष्टुभा॑ । त्रि॒ष्टुभा॑ परि॑ । परि॑ लि॒खति॑ । लि॒खती-
 न्द्रि॒यम् । इ॒न्द्रि॒यवै॑ । वै त्रि॒ष्टुक् । त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒येण॑ । इ॒न्द्रि॒येणै॒व । ए॒वैन॑म् । ए॒नम् परि॑ । परि॑ गृ॒ह्णाति॑ ।
 गृ॒ह्णात्य॑नु॒ष्टुभा॑ । अ॒नु॒ष्टुभा॑ परि॑ । अ॒नु॒ष्टुभे॒त्यनु—स्तु॒भा॑ । परि॑ लि॒खति॑ । लि॒खत्य॑नु॒ष्टुप् । अ॒नु॒ष्टुप्
 सर्वा॑णि । अ॒नु॒ष्टुबि॒त्यनु—स्तु॒प् । सर्वा॑णि छ॒न्दाꣳसि॑ । छ॒न्दाꣳसि परि॑भूः । परि॑भूः पर्या॑प्त्यै । परि॑-
 भू॒रिति॑ परि॑—भूः । पर्या॑प्त्यै म॒द्ध्य॒तः । पर्या॑प्त्या इति॑ परि॑—आ॒स्यै॑ । म॒द्ध्य॒तोऽनु॒ष्टुभा॑ । अ॒नु॒ष्टुभा॑
 वाक् । अ॒नु॒ष्टुभे॒त्यनु—स्तु॒भा॑ । वाग् वै । वा अ॒नु॒ष्टुप् । अ॒नु॒ष्टुप् तस्मा॑त् । अ॒नु॒ष्टुबि॒त्यनु—स्तु॒प् ।
 तस्मा॑न् म॒द्ध्य॒तः । म॒द्ध्य॒तो वा॒चा । वा॒चा व॑दामः । व॑दामो गा॒य॒त्रि॒या । गा॒य॒त्रि॒या प्र॑थ॒मया॑ ।
 प्र॑थ॒मया॑ परि॑ । परि॑ लि॒खति॑ । लि॒खत्य॑थ । अथानु॒ष्टुभा॑ । अ॒नु॒ष्टुभा॑ऽथ । अ॒नु॒ष्टुभे॒त्यनु—स्तु॒भा॑ ।
 अथ॑ त्रि॒ष्टुभा॑ । त्रि॒ष्टुभा॑ तेजः॑ । तेजो॑ वै । वै गा॒य॒त्री । गा॒य॒त्री य॒ज्ञः । य॒ज्ञोऽनु॒ष्टुक् । अ॒नु॒ष्टुगि॑-
 न्द्रि॒यम् । अ॒नु॒ष्टुगि॒त्यनु—स्तु॒क् । इ॒न्द्रि॒यम् त्रि॒ष्टुप् । त्रि॒ष्टुप् तेज॑सा । तेज॑सा च । चै॒व । ए॒वे-
 न्द्रि॒येण॑ । इ॒न्द्रि॒येण॑ च । चो॒भय॑तः । उ॒भय॑तो॒ य॒ज्ञम् । य॒ज्ञम् परि॑ । परि॑ गृ॒ह्णाति॑ । गृ॒ह्णाती॒ति
 गृ॒ह्णाति॑ ॥ ॥ [१५] ॥

(अ॒न्योऽद्ध्य॑र्था॒ म॒हान् भ॑वति॒ य ए॒वꣳ ह॑न्ति त्रि॒ष्टुभा॑ तेजो॑ वै गा॒य॒त्री त्रयो॑दश च)

॥ ३ ॥

देवस्य॑ त्वा । त्वा स॒वि॒तुः । स॒वि॒तुः प्र॒सवे । प्र॒सव इति॑ । प्र॒सव इति॑ प्र—स॒वे । इति॑ खनति ।
 खन॑ति प्रसू॒त्यै । प्रसू॒त्या अथो॑ । प्रसू॒त्या इति॑ प्र—सू॒त्यै । अथो॑ धूमम् । अथो॑ इत्यथो॑ । धूम-
 मेव । ए॒वैतेन॑ । ए॒तेन॑ जनयति । ज॒नय॑ति ज्योति॑ष्मन्तम् । ज्योति॑ष्मन्तम् त्वा । त्वाऽग्ने॑ । अ॒ग्ने
 सुप्र॑तीकम् । सुप्र॑तीकमिति॑ । सुप्र॑तीकमिति॑ सु—प्रतीकम् । इत्या॑ह । आ॒ह ज्योतिः॑ । ज्योति॑रेव ।
 ए॒वैतेन॑ । ए॒तेन॑ जनयति । ज॒नय॑ति सः । सोऽग्निः॑ । अ॒ग्निर् जा॑तः । जा॑तः प्र॒जाः । प्र॒जाः शु॒चा ।
 प्र॒जा इति॑ प्र—जाः । शु॒चाऽऽर्प॑यत् । आ॒र्पय॑त् तम् । तम् दे॒वाः । दे॒वा अ॒र्द्धर्चे॑न । अ॒र्द्धर्चे॑नाश-
 मयन् । अ॒र्द्धर्चे॑नेत्य॒र्द्ध—ऋ॒चेन॑ । अ॒शम॑यज्छिवम् । शिवम् प्र॒जाभ्यः॑ । प्र॒जाभ्योऽहि॑सन्तम् ।
 प्र॒जाभ्य इति॑ प्र—जाभ्यः॑ । अहि॑सन्तमिति॑ । इत्या॑ह । आ॒ह प्र॒जाभ्यः॑ । प्र॒जाभ्य ए॒व । प्र॒जाभ्य
 इति॑ प्र—जाभ्यः॑ । ए॒वैन॑म् । ए॒नश्च॑ शमयति । शम॑यति द्वाभ्या॑म् । द्वाभ्या॑म् खनति । खन॑ति प्रति-
 ष्ठित्यै॑ । प्रति॑ष्ठित्या अ॒पाम् । प्रति॑ष्ठित्या इति॑ प्रति—स्थित्यै॑ । अ॒पाम् पृ॒ष्ठम् । पृ॒ष्ठमसि॑ । अ॒सीति॑ ।
 इति॑ पु॒ष्कर॑पर्णम् । पु॒ष्कर॑पर्णमा । पु॒ष्कर॑पर्णमिति॑ पु॒ष्कर—पर्ण॑म् । आ ह॑रति । ॥ [१६] ॥
 ह॒रत्य॑पाम् । अ॒पावै॑ । वा ए॒तत् । ए॒तत् पृ॒ष्ठम् । पृ॒ष्ठय्य॑त् । यत् पु॒ष्कर॑पर्णम् । पु॒ष्कर॑पर्णश्च॑ रूपेण ।
 पु॒ष्कर॑पर्णमिति॑ पु॒ष्कर—पर्ण॑म् । रूपेणै॒व । ए॒वैन॑त् । ए॒नदा॑ । आ ह॑रति । ह॒रति॑ पु॒ष्कर॑पर्णेन ।
 पु॒ष्कर॑पर्णेन॑ सम् । पु॒ष्कर॑पर्णेनेति॑ पु॒ष्कर—पर्णे॑न । सम् भ॑रति । भ॒रति॑ योनिः॑ । योनि॑र् वै । वा
 अ॒ग्नेः । अ॒ग्नेः पु॒ष्कर॑पर्णम् । पु॒ष्कर॑पर्णश्च॑ सयौनिम् । पु॒ष्कर॑पर्णमिति॑ पु॒ष्कर—पर्ण॑म् । सयौनि॑-
 मेव । सयौनि॑मिति॑ स—योनि॑म् । ए॒वाग्नि॑म् । अ॒ग्निश्च॑ सम् । सम् भ॑रति । भ॒रति॑ कृष्णाजिनेन ।
 कृष्णाजिने॑न सम् । कृष्णाजिने॑नेति॑ कृष्ण—अजिने॑न । सम् भ॑रति । भ॒रति॑ यज्ञः॑ । यज्ञो॑ वै । वै
 कृष्णाजि॑नम् । कृष्णाजि॑नय्यज्ञेन॑ । कृष्णाजि॑नमिति॑ कृष्ण—अजि॑नम् । यज्ञेनै॒व । ए॒व यज्ञ॑म् ।
 यज्ञश्च॑ सम् । सम् भ॑रति । भ॒रति॑ यत् । यद् ग्राम्या॑णाम् । ग्राम्या॑णाम् पशूनाम् । पशूनाम् चर्म॑णा ।
 चर्म॑णा स॒म्भरे॑त् । स॒म्भरे॑द् ग्राम्यान् । स॒म्भरे॑दिति॑ सम्—भरे॑त् । ग्राम्यान् पशून् । पशूञ्छु॑चा ।
 शु॒चाऽर्प॑येत् । अ॒र्पये॑त् कृष्णाजिनेन । कृष्णाजिने॑न सम् । कृष्णाजिने॑नेति॑ कृष्ण—अजि॑नेन ।
 सम् भ॑रति । भ॒रत्या॑रण्यान् । आ॒रण्या॑नेव । ए॒व पशून् । पशूञ्छु॑चा । ॥ [१७] ॥ शु॒चाऽर्प॑-
 यति । अ॒र्पय॑ति तस्मा॑त् । तस्मा॑त् स॒माव॑त् । स॒माव॑त् पशूनाम् । पशूनाम् प्र॒जाय॑मानानाम् ।
 प्र॒जाय॑मानानामा॒रण्याः॑ । प्र॒जाय॑मानानामिति॑ प्र—जाय॑मानानाम् । आ॒रण्याः॑ प॒शवः॑ । प॒शवः॑

कनीयाःसः। कनीयाःसः शुचा। शुचा हि। हृताः। ऋता लोमतः। लोमतः सम्। सम् भरति। भरत्यतः। अतो हि। ह्यस्य। अस्य मेद्ध्यम्। मेद्ध्यम् कृष्णाजिनम्। कृष्णाजिनम् च। कृष्णाजिनमिति कृष्ण—अजिनम्। च पुष्करपर्णम्। पुष्करपर्णम् च। पुष्करपर्णमिति पुष्कर—पर्णम्। च सम्। सङ् स्तृणाति। स्तृणातीयम्। इयवै। वै कृष्णाजिनम्। कृष्णाजिनमसौ। कृष्णाजिनमिति कृष्ण—अजिनम्। असौ पुष्करपर्णम्। पुष्करपर्णमाभ्याम्। पुष्करपर्णमिति पुष्कर—पर्णम्। आभ्यामेव। एवैनम्। एनमुभयतः। उभयतः परि। परि गृह्णाति। गृह्णात्यग्निः। अग्निर् देवेभ्यः। देवेभ्यो निलायत। निलायत तम्। तमथर्वा। अथर्वाऽनु। अन्वपश्यत्। अपश्यदथर्वा। अथर्वा त्वा। त्वा प्रथमः। प्रथमो निः। निरमन्थत्। अमन्थदग्ने। अग्न इति। इत्याह। ॥ [१८] ॥ आह यः। य एव। एवैनम्। एनमन्वपश्यत्। अन्वपश्यत् तेन। अन्वपश्यदित्यनु—अपश्यत्। तेनैव। एवैनम्। एन५ सम्। सम् भरति। भरति त्वाम्। त्वामग्ने। अग्ने पुष्करात्। पुष्करादधि। अधीति। इत्याह। आह पुष्करपर्णे। पुष्करपर्णे हि। पुष्करपर्ण इति पुष्कर—पर्णे। ह्येनम्। एनमुपश्रितम्। उपश्रितमविन्दत्। उपश्रितमित्युप—श्रितम्। अविन्दत् तम्। तमु। उ त्वा। त्वा दद्ध्यङ्ङ। दद्ध्यङ्ङृषिः। ऋषिरिति। इत्याह। आह दद्ध्यङ्ङ। दद्ध्यङ्ङ वै। वा आथर्वणः। आथर्वणस्तेजस्वी। तेजस्व्यासीत्। आसीत् तेजः। तेज एव। एवास्मिन्न। अस्मिन् दधाति। दधाति तम्। तमु। उ त्वा। त्वा पाथ्यः। पाथ्यो वृषा। वृषेति। इत्याह। आह पूर्वम्। पूर्वमेव। एवोदितम्। उदितमुत्तरेण। उत्तरेणाभि। उत्तरेणेत्युत—तरेण। अभि गृणाति। गृणाति चतसृभिः। ॥ [१९] ॥ चतसृभिः सम्। चतसृभिरिति चतसृ—भिः। सम् भरति। भरति चत्वारि। चत्वारि छन्दाःसि। छन्दाःसि छन्दाभिः। छन्दाभिरेव। छन्दाभिरिति छन्दः—भिः। एव गायत्रीभिः। गायत्रीभिर् ब्राह्मणस्य। ब्राह्मणस्य गायत्रः। गायत्रो हि। हि ब्राह्मणः। ब्राह्मणस्त्रिष्टुभिः। त्रिष्टुग्भी राजन्यस्य। त्रिष्टुग्भिरिति त्रिष्टुक्—भिः। राजन्यस्य त्रैष्टुभः। त्रैष्टुभो हि। हि राजन्यः। राजन्यो यम्। यम् कामयेत। कामयेत वसीयान्। वसीयान् स्यात्। स्यादिति। इत्युभयीभिः। उभयीभिस्तस्य। तस्य सम्। सम् भरेत्। भरेत् तेजः। तेजश्च। चैव। एवास्मै। अस्मा इन्द्रियम्। इन्द्रियम् च। च समीची। समीची दधाति। समीची इति समीची। दधात्यष्टाभिः। अष्टाभिः सम्। सम् भरति। भरत्यष्टार्षरा। अष्टा-

खर्षरा गायत्री। अष्टाखरेत्यष्टा—अखर्षरा। गायत्री गायत्रः। गायत्रोऽग्निः। अग्निर् यावान्।
यावानेव। एवाग्निः। अग्निस्तम्। त५ सम्। सम् भरति। भरति सीद। सीद होतः। होत-
रिति। इत्याह। आह देवताः। देवता एव। एवास्मै। अस्मै सम्। स५ सादयति। सादयति
नि। नि होता। होतेति। इति मनुष्यान्। मनुष्यान्थ सम्। स५ सीदस्व। सीदस्वेति। इति
वयांसि। वयांसि जनिष्वा। जनिष्वा हि। हि जेन्यः। जेन्यो अग्रे। अग्रे अह्नाम्। अह्ना-
मिति। इत्याह। आह देवमनुष्यान्। देवमनुष्यानेव। देवमनुष्यानिति देव—मनुष्यान्। एवास्मै।
अस्मै स५सन्नान्। स५सन्नान् प्र। स५सन्नानिति सम्—सन्नान्। प्र जनयति। जनयतीति जन-
यति ॥ ॥ [२०] ॥

(ऐ व पशू निति गृणाति होतरिति सप्तविंशतिश्च)

॥ ४ ॥

★

कूरमिव। इव वै। वा अस्याः। अस्या एतत्। एतत् करोति। करोति यत्। यत् खनति।
खनत्यपः। अप उप। उप सृजति। सृजत्यापः। आपो वै। वै शान्ताः। शान्ताः शान्ताभिः।
शान्ताभिरेव। एवास्यै। अस्यै शुचम्। शुचं५ शमयति। शमयति सम्। सम् ते। ते वायुः।
वायुर् मातरिश्वा। मातरिश्वा दधातु। दधात्विति। इत्याह। आह प्राणः। प्राणो वै। प्राण इति
प्र—अनः। वै वायुः। वायुः प्राणेन। प्राणेनैव। प्राणेनेति प्र—अनेन। एवास्यै। अस्यै प्राणम्।
प्राण५ सम्। प्राणमिति प्र—अनम्। सम् दधाति। दधाति सम्। सम् ते। ते वायुः। वायु-
रिति। इत्याह। आह तस्मात्। तस्माद् वायुप्रच्युता। वायुप्रच्युता दिवः। वायुप्रच्युतेति वायु-
प्रच्युता। दिवो वृष्टिः। वृष्टिरीर्ते। ईर्ते तस्मै। तस्मै च। च देवि। देवि वर्षट्। वर्षडस्तु। अस्तु
तुभ्यम्। ॥ [२१] ॥ तुभ्यमिति। इत्याह। आह षट्। षड् वै। वा ऋतवः। ऋतव ऋतुषु।
ऋतुष्वेव। एव वृष्टिम्। वृष्टिम् दधाति। दधाति तस्मात्। तस्मात् सर्वान्। सर्वानृतून्। ऋतू-
नवर्षति। वरुषति यत्। यद् वर्षङ्कुर्यात्। वर्षङ्कुर्याद् यातयामा। वर्षङ्कुर्यादिति वर्षट्—कुर्यात्।
यातयामाऽस्य। यातयामेति यात—यामा। अस्य वर्षङ्कारः। वर्षङ्कारः स्यात्। वर्षङ्कार इति
वर्षट्—कारः। स्याद् यत्। यन् न। न वर्षङ्कुर्यात्। वर्षङ्कुर्याद् ररक्षांसि। वर्षङ्कुर्यादिति वर्षट्—
कुर्यात्। ररक्षांसि यज्ञम्। यज्ञं५ हन्युः। हन्युर् वट्। वडिति। इत्याह। आह परोरक्षम्।

परोरुषमेव । परोरुषमिति परः—अरुषम् । एव वर्षट् । वर्षट् करोति । करोति न । नास्य । अस्य यातयामा । यातयामा वर्षट्कारः । यातयामेति यात—यामा । वर्षट्कारो भवति । वर्षट्कार इति वर्षट्—कारः । भवति न । न यज्ञम् । यज्ञं ररुषांसि । ररुषांसि घ्नन्ति । घ्नन्ति सुजातः । सुजातो ज्योतिषा । सुजात इति सु—जातः । ज्योतिषा सह । सहेति । इत्यनुष्टुभा । अनुष्टुभोप । अनुष्टुभेत्यनु—स्तुभा । उप नहति । नहत्यनुष्टुप् । अनुष्टुप् सर्वाणि । अनुष्टुबित्यनु—स्तुप् । ॥ [२२] ॥ सर्वाणि छन्दांसि । छन्दांसि छन्दांसि । छन्दांसि खलु । खलु वै । वा अग्नेः । अग्नेः प्रिया । प्रिया तनूः । तनूः प्रियया । प्रिययैव । एवैनम् । एनम् तनुवा । तनुवा परि । परि दधाति । दधाति वेदुक्कः । वेदुक्को वासः । वासो भवति । भवति यः । य एवम् । एववैद । वेद वारुणः । वारुणो वै । वा अग्निः । अग्निरुपनद्धः । उपनद्ध उत । उपनद्ध इत्युप—नद्धः । उदु । उ तिष्ठ । तिष्ठ स्वदध्वर । स्वदध्वरोर्ध्वः । स्वदध्वरेति सु—अदध्वर । ऊर्ध्व उ । ऊ षु णः । सु नः । न ऊतये । ऊतय इति । इति सावित्रीभ्याम् । सावित्रीभ्यामुत । उत तिष्ठति । तिष्ठति सवितृप्रसूतः । सवितृप्रसूत एव । सवितृप्रसूत इति सवितृ—प्रसूतः । एवास्य । अस्योर्ध्वाम् । ऊर्ध्वाँवरुणमेनिम् । वरुणमेनिमुत । वरुणमेनिमिति वरुण—मेनिम् । उथ सृजति । सृजति द्वाभ्याम् । द्वाभ्याम् प्रतिष्ठित्यै । प्रतिष्ठित्यै सः । प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै । स जातः । जातो गर्भः । गर्भो असि । असि रोदस्योः । ॥ [२३] ॥ रोदस्योरिति । इत्याह । आहेमे । इमे वै । इमे इतीमे । वै रोदसी । रोदसी तयोः । रोदसी इति रोदसी । तयोरेषः । एष गर्भः । गर्भो यत । यदग्निः । अग्निस्तस्मात् । तस्मादेवम् । एवमाह । आहाग्ने । अग्ने चारुः । चारुर् विभृतः । विभृत ओषधीषु । विभृत इति वि—भृतः । ओषधीष्विति । इत्याह । आह यदा । यदा हि । ह्येतम् । एत-
व्विभरन्ति । विभरन्त्यथ । विभरन्तीतिवि—भरन्ति । अथ चारुतरः । चारुतरो भवति । चारुतर इति चारु—तरः । भवति प्र । प्र मातृभ्यः । मातृभ्यो अधि । मातृभ्य इति मातृ—भ्यः । अधि कनिक्रदत् । कनिक्रदद् गाः । गा इति । इत्याह । आहौषधयः । ओषधयो वै । वा अस्य । अस्य मातरः । मातरस्ताभ्यः । ताभ्य एव । एवैनम् । एनम् प्र । प्र च्यावयति । च्यावयति स्थिरः । स्थिरो भव । भव वीड्वङ्गः । वीड्वङ्ग इति । वीड्वङ्ग इति वीडु—अङ्गः । इति गर्दभे । गर्दभ आ । आ सादयति । सादयति सम् । ॥ [२४] ॥ सम् नहति । नहत्येव । एवैनम् ।

ए॒नमे॒तया॑ । ए॒तया॑ स्त्वे॒न्ने । स्त्वे॒न्ने गर्द॑भेन । गर्द॑भेन॒ सम् । सम् भ॑रति । भ॒रति॒ तस्मा॑त् । तस्मा॑द्
 गर्द॑भः । गर्द॑भः प॒शूनाम् । प॒शूनाम् भा॑रभा॒रित॑मः । भा॒रभा॒रित॑मो गर्द॑भेन । भा॒रभा॒रित॑म॒ इति॑
 भा॒रभा॒रि—त॑मः । गर्द॑भेन॒ सम् । सम् भ॑रति । भ॒रति॒ तस्मा॑त् । तस्मा॑द् गर्द॑भः । गर्द॑भोऽपि॑ ।
 अ॒प्यना॒लेशे॑ । अ॒नालेशे॑ऽति॑ । अ॒नालेश॑ इत्य॒ना—लेशे॑ । अत्य॒न्यान् । अ॒न्यान् प॒शून् । प॒शून्
 मे॒घति॑ । मे॒घत्य॒न्नम् । अ॒न्नः हि । ह्ये॒नेन॑ । ए॒नेना॒र्कम् । अ॒र्कः स॒म्भर॑न्ति । स॒म्भर॑न्ति गर्द॑भेन ।
 स॒म्भर॑न्तीति॑ सम्—भ॑रन्ति । गर्द॑भेन॒ सम् । सम् भ॑रति । भ॒रति॒ तस्मा॑त् । तस्मा॑द् गर्द॑भः । गर्द॑भो
 द्वि॒रेताः॑ । द्वि॒रेताः स॒न्न । द्वि॒रेता॑ इति॑ द्वि—रेताः॑ । सन् क॒निष्ठ॑म् । क॒निष्ठ॑म् प॒शूनाम् । प॒शूनाम्
 प्र । प्र जा॑यते । जा॒यतेऽग्निः॑ । अ॒ग्निर् हि । ह्य॒स्य । अ॒स्य योनि॑म् । योनि॑म् निर्द॑हति । निर्द॑हति
 प्र॒जासु॑ । निर्द॑हतीति॑ निः—द॑हति । प्र॒जासु॑ वै । प्र॒जास्वि॑ति॒ प्र—जा॑सु । वा ए॒षः । ए॒ष ए॒तर॑हि ।
 ए॒तर॑ह्यारू॒ढः । आ॒रूढः॒ सः । आ॒रूढ॑ इत्या—रू॒ढः । ॥ [२५] ॥ स ई॒श्वरः॑ । ई॒श्वरः॑ प्र॒जाः ।
 प्र॒जाः शु॒चा । प्र॒जा इति॑ प्र—जाः । शु॒चा प्र॒दह॑ः । प्र॒दहः॑ शि॒वः । प्र॒दह॑ इति॑ प्र—द॑हः । शि॒वो भ॑व ।
 भ॑व प्र॒जाभ्यः॑ । प्र॒जाभ्य॑ इति॑ । प्र॒जाभ्य॑ इति॑ प्र—जा॑भ्यः । इत्या॒ह । आ॒ह प्र॒जाभ्यः॑ । प्र॒जाभ्य॑ ए॒व ।
 प्र॒जाभ्य॑ इति॑ प्र—जा॑भ्यः । ए॒वैन॑म् । ए॒नः श॑म॒यति॑ । श॑म॒यति॑ मा॒नुषी॑भ्यः । मा॒नुषी॑भ्यस्त्वम् ।
 त्वम॒ङ्गिरः॑ । अ॒ङ्गिर॑ इति॑ । इत्या॒ह । आ॒ह मा॒नव्यः॑ । मा॒नव्यो॑ हि । हि प्र॒जाः । प्र॒जा मा॑ ।
 प्र॒जा इति॑ प्र—जाः । मा द्या॒वापृ॑थि॒वी । द्या॒वापृ॑थि॒वी अ॒भि । द्या॒वापृ॑थि॒वी इति॑ द्या॒वा—पृ॑थि॒वी ।
 अ॒भि शू॑शुचः । शू॑शुचो॒ मा । माऽन्त॑रि॒ख्वम् । अ॒न्त॑रि॒ख्वम् मा॑ । मा व॒नस्प॑तीन् । व॒नस्प॑ती—
 नि॒ति । इत्या॒ह । आ॒हैभ्यः॑ । ए॒भ्य ए॒व । ए॒वैन॑म् । ए॒नल्लो॑केभ्यः । लो॒केभ्यः॑ श॑म॒यति॑ । श॑म॒यति॑
 प्र । प्रै॒तु । ए॒तु वा॒जी । वा॒जी क॒निक्र॑दत् । क॒निक्र॑द॒दिति॑ । इत्या॒ह । आ॒ह वा॒जी । वा॒जी हि ।
 ह्ये॒षः । ए॒ष ना॑न॒दत् । ना॑न॒दद् रा॑स॒भः । रा॑स॒भः प॒त्वा । प॒त्वेति॑ । इत्या॒ह । ॥ [२६] ॥ आ॒ह
 रा॑स॒भः । रा॑स॒भ इति॑ । इति॑ हि । ह्ये॒तम् । ए॒तमृ॑षयः । ऋ॒षयोऽव॑द॒न्न । अव॑द॒न् भ॑र॒न्न । भ॑र॒न्नग्नि॑म् ।
 अ॒ग्निम् पु॑री॒ष्यम् । पु॑री॒ष्यमि॑ति॑ । इत्या॒ह । आ॒हाग्नि॑म् । अ॒ग्निः हि । ह्ये॒षः । ए॒ष भ॑रति । भ॑रति
 मा । मा पा॑दि । पा॒द्यायु॑षः । आयु॑षः पु॒रा । पु॒रेति॑ । इत्या॒ह । आ॒हायुः॑ । आयु॑रे॒व । ए॒वास्मि॑न्न ।
 अ॒स्मिन् द॒धाति॑ । द॒धाति॑ तस्मा॑त् । तस्मा॑द् गर्द॑भः । गर्द॑भः सर्व॑म् । सर्व॑मायुः । आयु॑रेति॑ ।
 ए॒ति तस्मा॑त् । तस्मा॑द् गर्द॑भे । गर्द॑भे पु॒रा । पु॒राऽऽयु॑षः । आयु॑षः प्र॒मीते॑ । प्र॒मीते॑ बिभ्यति॑ ।

प्रमीत॒ इति॒ प्र—मीते॒। बिभ्यति॒ वृषा॑। वृषाऽग्निम्। अ॒ग्निर्वृषण॑म्। वृषण॑म् भर॑न्न। भर॑न्निति॒।
इत्याह॒। आ॒ह वृषा॑। वृषा॒ हि। ह्येषः॑। ए॒ष वृषा॑। वृषाऽग्निः॑। अ॒ग्निर॒पाम्। अ॒पाम् गर्भ॑म्। गर्भ॑म्
समुद्रि॑यम्॒॥ [२७] ॥ समुद्रि॑यमिति॒। इत्याह॒। आ॒हा॒पाम्। अ॒पा॑म् हि। ह्येषः॑। ए॒ष गर्भः॑।
गर्भो॑ यत्। यद॒ग्निः। अ॒ग्निर॒ग्ने॑। अ॒ग्न आ॑। आ या॑हि। या॒हि वी॒तये॑। वी॒तय॑ इति॒। इति॒ वै। वा
इ॒मौ। इ॒मौ लो॒कौ। लो॒कौ वि। व्यै॑ताम्। ऐ॒ताम॒ग्ने॑। अ॒ग्न आ॑। आ या॑हि। या॒हि वी॒तये॑। वी॒तय॑
इति॒। इति॒ यत्। यदा॑ह॒। आ॒हा॒नयोः॑। अ॒नयो॑र् लो॒कयोः॑। लो॒कयो॑र् वी॒त्यै॑। वी॒त्यै प्र॑च्युतः।
वी॒त्या इति॒ वि—इ॒त्यै॑। प्र॑च्युतो वै। प्र॑च्युत॒ इति॒ प्र—च्यु॑तः। वा ए॒षः। ए॒ष आ॒यत॑नात्।
आ॒यत॑नाद॒गतः॑। आ॒यत॑ना॒दित्या॑—य॒तना॑त्। अ॒गतः प्र॑तिष्ठा॒म्। प्र॑तिष्ठा॑म् सः। प्र॑तिष्ठा॒मिति॒
प्रति॑—स्था॒म्। स ए॒तर॑हि॒। ए॒तर्ह्य॑द॒ध्वर्यु॑म्। अ॒द॒ध्वर्यु॑म् च। च॒ यज॑मानम्। यज॑मानम् च। च॒
ध्या॒यति॒। ध्या॒यत्यृ॑तम्। ऋ॒तम् स॒त्यम्। स॒त्यमि॑ति॒। इत्याह॒। आ॒हे॒यम्। इ॒यवै॑। वा ऋ॒तम्।
ऋ॒तम॑सौ। अ॒सौ स॒त्यम्॒॥ [२८] ॥ स॒त्यम॑नयोः॑। अ॒नयो॑रे॒व। ए॒वैन॑म्। ए॒नम् प्रति॑। प्रति॑
ष्ठा॒पय॑ति। स्था॒पय॑ति॒ न। ना॒र्तिम्। आ॒र्ति॒मा। आ॒र्च्छ॑ति। ऋ॒च्छ॒त्य॒द॒ध्वर्युः॑। अ॒द॒ध्वर्यु॑र् न। न
यज॑मानः। यज॑मानो वरुणः। वरु॑णो वै। वा ए॒षः। ए॒ष यज॑मानम्। यज॑मानम॒भि। अ॒भ्या।
ऐति॑। ए॒ति यत्। यद॒ग्निः। अ॒ग्निरु॑प॒नद्धः॑। उ॒प॒नद्ध॑ ओष॒धयः॑। उ॒प॒नद्ध॑ इत्यु॒प—न॒द्धः॑। ओष॒धयः॑
प्रति॑। प्रति॑ गृहीत। गृ॒ही॒ता॒ग्निम्। अ॒ग्निमे॑तम्। ए॒तमि॑ति॒। इत्याह॒। आ॒ह शान्त्यै॑। शान्त्यै॑
व्यस्य॑न्न। व्यस्य॑न् विश्वाः। व्यस्य॑न्निति॒ वि—अस्य॑न्न। विश्वा॒ अम॑तीः। अम॑तीर॒रातीः॑। अ॒रा॒तीरि॑ति॒।
इत्याह॒। आ॒ह र॒ख्ब॑साम्। र॒ख्ब॑साम॒प॒ह॒त्यै॑। अ॒प॒ह॒त्यै नि॒षीद॑न्न। अ॒प॒ह॒त्या इत्य॑प—
ह॒त्यै॑। नि॒षीद॑न् नः। नि॒षीद॑न्निति॒ नि—सीद॑न्न। नो॒ अ॒प॒। अ॒प॒ दु॒र्म॒तिम्। दु॒र्म॒ति॑म् ह॒नत्। दु॒र्म॒तिमि॑ति॒ दुः—
म॒तिम्। ह॒न॒दि॒ति॒। इत्याह॒। आ॒ह प्र॑तिष्ठि॒त्यै॑। प्र॑तिष्ठि॒त्या ओष॑धयः। प्र॑तिष्ठि॒त्या
इति॒ प्रति॑—स्थि॒त्यै॑। ओष॑धयः॑ प्रति॑। प्रति॑ मोद॒ध्वम्। मोद॑ध्वमे॒नम्॒॥ [२९] ॥

(अस्त्व नुष्टु बंसि सादयत्या रूढः पत्वेति गर्भं मसौ मोदध्वम् द्विचत्वारिंशच्च)

॥ ५ ॥

ए॒नमि॑ति॒। इत्याह॒। आ॒हौष॑धयः। ओष॑धयो वै। वा अ॒ग्नेः। अ॒ग्नेर् भा॑ग॒धेय॑म्। भा॑ग॒धेय॑म्
ताभिः॑। भा॑ग॒धेय॑मिति॒ भा॒ग—धेय॑म्। ताभि॑रे॒व। ए॒वैन॑म्। ए॒न॑म् स॒म्। स॒म॒र्द्ध॑यति। अ॒र्द्ध-

यति पुष्पावतीः । पुष्पावतीः सुपिप्पलाः । पुष्पावतीरिति पुष्प—वतीः । सुपिप्पला इति । सुपि-
 प्पला इति सु—पिप्पलाः । इत्याह । आह तस्मात् । तस्मादोषधयः । ओषधयः फलम् । फलम्
 गृह्णन्ति । गृह्णन्त्ययम् । अयव्वः । वो गर्भः । गर्भं ऋत्वियः । ऋत्वियः प्रत्नम् । प्रत्नं सधस्थम् ।
 सधस्थमा । सधस्थमिति सध—स्थम् । आऽसदत् । असददिति । इत्याह । आह याभ्यः । याभ्य
 एव । एवैनम् । एनम् प्रच्यावयति । प्रच्यावयति तासु । प्रच्यावयतीति प्र—च्यावयति । तास्वेव ।
 एवैनम् । एनम् प्रति । प्रतिं षापयति । स्थापयति द्वाभ्याम् । द्वाभ्यामुपावहरति । उपावहरति
 प्रतिष्ठित्यै । उपावहरतीत्युप—अवहरति । प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै ॥ ३० (४२/४८)
 वारुणो वै । वा अग्निः । अग्निरुपनद्धः । उपनद्धो वि । उपनद्ध इत्युप—नद्धः । वि पाजसा ।
 पाजसेति । इति वि । वि स्रंसयति । स्रंसयति सवितृप्रसूतः । सवितृप्रसूत एव । सवितृप्रसूत
 इति सवितृ—प्रसूतः । एवास्य । अस्य विषूचीम् । विषूचीव्वरुणमेनिम् । वरुणमेनिव्वि । वरु-
 णमेनिमिति वरुण—मेनिम् । वि सृजति । सृजत्यपः । अप उप । उप सृजति । सृजत्यापः ।
 आपो वै । वै शान्ताः । शान्ताः शान्ताभिः । शान्ताभिरेव । एवास्य । अस्य शुचम् । शुचं
 शमयति । शमयति तिसृभिः । तिसृभिरुप । तिसृभिरिति तिसृ—भिः । उप सृजति । सृजति
 त्रिवृत् । त्रिवृद् वै । त्रिवृदिति त्रि—वृत् । वा अग्निः । अग्निर् यावान् । यावानेव । एवाग्निः । अग्नि-
 स्तस्य । तस्य शुचम् । शुचं शमयति । शमयति मित्रः । मित्रः संसृज्य । संसृज्य पृथिवीम् ।
 संसृज्येति सम्—सृज्य । पृथिवीमिति । इत्याह । आह मित्रः । मित्रो वै । वै शिवः । शिवो
 देवानाम् । देवानाम् तेन । तेनैव । एवैनम् ॥ [३०] ॥ एनं सम् । संसृजति । सृजति
 शान्त्यै । शान्त्यै यत् । यद् ग्राम्याणाम् । ग्राम्याणाम् पात्राणाम् । पात्राणाम् कपालैः । कपालैः
 संसृजेत् । संसृजेद् ग्राम्याणि । संसृजेदिति सम्—सृजेत् । ग्राम्याणि पात्राणि । पात्राणि
 शुचा । शुचाऽर्पयेत् । अर्पयेदर्मकपालैः । अर्मकपालैः सम् । अर्मकपालैरित्यर्म—कपालैः । संसृजति ।
 सृजत्येतानि । एतानि वै । वा अनुपजीवनीयानि । अनुपजीवनीयानि तानि । अनुप-
 जीवनीयानीत्यनुप—जीवनीयानि । तान्येव । एव शुचा । शुचाऽर्पयति । अर्पयति शर्कराभिः ।
 शर्कराभिः सम् । संसृजति । सृजति धृत्यै । धृत्या अथौ । अथौ शन्त्वाय । अथो इत्यथौ ।
 शन्त्वायाजलोमैः । शन्त्वायेति शम्—त्वाय । अजलोमैः सम् । अजलोमैरित्यज—लोमैः । संसृजति ।

सृजति । सृजत्येषा । एषा वै । वा अग्नेः । अग्नेः प्रिया । प्रिया तनूः । तनूरू यत् । यदजा । अजा प्रिया । प्रिययैव । एवैनम् । एनम् तनुवा । तनुवा सम् । सः सृजति । सृजत्यथौ । अथो तेजसा । अथो इत्यथौ । तेजसा कृष्णाजिनस्य । कृष्णाजिनस्य लोमभिः । कृष्णाजिनस्येति कृष्ण—अजिनस्य । लोमभिः सम् । लोमभिरिति लोम—भिः । सः सृजति । ॥ [३१] ॥ सृजति यज्ञः । यज्ञो वै । वै कृष्णाजिनम् । कृष्णाजिनय्यज्ञेन । कृष्णाजिनमिति कृष्ण—अजिनम् । यज्ञेनैव । एव यज्ञम् । यज्ञः सम् । सः सृजति । सृजति रुद्राः । रुद्राः सम्भृत्य । सम्भृत्य पृथिवीम् । सम्भृत्येति सम्—भृत्य । पृथिवीमिति । इत्याह । आहैताः । एता वै । वा एतम् । एतम् देवताः । देवता अग्ने । अग्ने सम् । समभरन्न । अभरन् ताभिः । ताभिरेव । एवैनम् । एनः सम् । सम् भरति । भरति मखस्य । मखस्य शिरः । शिरोऽसि । असीति । इत्याह । आह यज्ञः । यज्ञो वै । वै मखः । मखस्तस्य । तस्यैतत् । एतच्छिरः । शिरो यत् । यदुखा । उखा तस्मात् । तस्मादेवम् । एवमाह । आह यज्ञस्य । यज्ञस्य पदे । पदे स्थः । पदे इति पदे । स्थ इति । इत्याह । आह यज्ञस्य । यज्ञस्य हि । ह्येते । एते पदे । एते इत्येते । ॥ [३२] ॥ पदे अथौ । पदे इति पदे । अथो प्रतिष्ठित्यै । अथो इत्यथौ । प्रतिष्ठित्यै प्र । प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै । प्रान्याभिः । अन्याभिर् यच्छति । यच्छत्यनु । अन्वन्यैः । अन्वन्यैर् मन्त्रयते । मन्त्रयते मिथुनत्वाय । मिथुनत्वाय त्र्युद्धिम् । मिथुनत्वायेति मिथुन—त्वाय । त्र्युद्धिम् करोति । त्र्युद्धिमिति त्रि—उद्धिम् । करोति त्रयः । त्रय इमे । इमे लोकाः । लोका एषाम् । एषाँल्लोकानाम् । लोकानामाप्त्यै । आप्त्यै छन्दोभिः । छन्दोभिः करोति । छन्दोभिरिति छन्द—भिः । करोति वीर्यम् । वीर्यवै । वै छन्दाँसि । छन्दाँसि वीर्येण । वीर्येणैव । एवैनम् । एनाम् करोति । करोति यजुषा । यजुषा बिलम् । बिलम् करोति । करोति व्यावृत्त्यै । व्यावृत्त्या इयतीम् । व्यावृत्त्या इति वि—आवृत्त्यै । इयतीम् करोति । करोति प्रजापतिना । प्रजापतिना यज्ञमुखेन । प्रजापतिनेति प्रजा—पतिना । यज्ञमुखेन सम्मिताम् । यज्ञमुखेनेति यज्ञ—मुखेन । सम्मिताम् द्विस्तनाम् । सम्मितामिति सम्—मिताम् । द्विस्तनाम् करोति । द्विस्तनामिति द्वि—स्तनाम् । करोति द्यावापृथिव्योः । द्यावापृथिव्योर् दोहाय । द्यावापृथिव्योरिति द्यावा—पृथिव्योः । दोहाय चतुस्तनाम् । चतुस्तनाम् करोति । चतुस्तनामिति चतुः—स्तनाम् । करोति पशूनाम् । पशूनाम् दोहाय । दोहायाष्टस्तनाम् । अष्टस्तनाम् करोति । अष्ट-

स्तना॒मित्य॒ष्टा—स्तना॒म् । करो॒ति छन्द॑साम् । छन्द॑साम् दोहा॒य । दोहा॒य नवा॑श्रिम् । नवा॑श्रि-
मभि॒चर॑तः । नवा॑श्रिमि॒ति नव॑—अ॒श्रिम् । अ॒भिच॑र॒तः कुर्या॑त् । अ॒भिच॑र॒त इत्य॑भि—च॒रतः ।
कुर्या॑त् त्रि॒वृत्त॑म् । त्रि॒वृत्त॑मे॒व । त्रि॒वृत्त॑मि॒ति त्रि—वृ॑त्तम् । ए॒व वज्र॑म् । वज्र॑ꣳ सम्भृ॒त्य । सम्भृ॒त्य
भ्रातृ॑व्याय । सम्भृ॒त्येति॑ सम्—भृ॒त्य । भ्रातृ॑व्याय॒ प्र । प्र ह॑रति । ह॒रति स्तृ॒त्यै । स्तृ॒त्यै कृ॒त्वाय॑ ।
कृ॒त्वाय॑ सा । सा म॒हीम् । म॒हीमु॒खाम् । उ॒खामि॑ति । इति॒ नि । नि द॑धाति । द॒धाति॑ दे॒वता॑सु ।
दे॒वता॑स्वे॒व । ए॒वैना॑म् । ए॒नाम् प्र॑ति । प्र॑ति॒ ष्ठाप॑यति । स्था॒पय॑तीति॒ स्थाप॑यति ॥ ॥ [३३] ॥

(तेनै॒व लोम॑भिः स मे॒ते अ॒भिच॑र॒त एक॑विंशतिश्च)

॥ ६ ॥

★

स॒प्तभि॑र् धूप॒यति॑ । स॒प्तभि॑रि॒ति स॒प्त—भिः । धूप॒यति॑ स॒प्त । स॒प्त वै । वै शी॑र्ष॒ण्याः ।
शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः । प्रा॒णाः शि॑रः । प्रा॒णा इति॑ प्र—अ॒नाः । शि॑र ए॒तत् । ए॒तद् य॒ज्ञस्य॑ । य॒ज्ञस्य॑
यत् । यदु॒खा । उ॒खा शी॑र्ष॒न्न । शी॑र्ष॒न्नेव॑ । ए॒व य॒ज्ञस्य॑ । य॒ज्ञस्य॑ प्रा॒णान् । प्रा॒णान् द॑धाति ।
प्रा॒णानि॑ति॒ प्र—अ॒नान् । द॒धाति॑ तस्मा॑त् । तस्मा॑त् स॒प्त । स॒प्त शी॑र्ष॒न्न । शी॑र्ष॒न् प्रा॒णाः । प्रा॒णा
अ॒श्वश॑केन । प्रा॒णा इति॑ प्र—अ॒नाः । अ॒श्वश॑केन धूप॒यति॑ । अ॒श्वश॑केनेत्य॒श्व—श॑केन । धूप॒यति॑
प्रा॒जाप॑त्यः । प्रा॒जाप॑त्यो वै । प्रा॒जाप॑त्य इति॑ प्रा॒जा—प॑त्यः । वा अ॒श्वः । अ॒श्वः स॒योनि॑त्वाय ।
स॒योनि॑त्वायादि॒तिः । स॒योनि॑त्वायेति॑ स॒योनि—त्वा॑य । अदि॑तिस्त्वा । त्वेति॑ । इत्या॒ह । आ॒हेय॑म् ।
इ॒यवै॑ । वा अदि॑तिः । अदि॑तिरदि॒त्या । अदि॑त्यै॒व । ए॒वादि॑त्याम् । अदि॑त्याम् ख॒नति॑ । ख॒न-
त्य॒स्याः । अ॒स्या अ॒क्रूर॑ङ्काराय । अ॒क्रूर॑ङ्काराय॒ न । अ॒क्रूर॑ङ्कारा॒येत्य॒क्रूर॑म्—का॒राय॑ । न
हि । हि स्वः । स्वः स्वम् । स्वꣳ हि॒नस्ति॑ । हि॒नस्ति॑ दे॒वाना॑म् । दे॒वाना॑म् त्वा । त्वा प॒त्नीः ।
प॒त्नीरि॑ति । इत्या॒ह । आ॒ह दे॒वाना॑म् । दे॒वाना॑वै ॥ [३४] ॥ वा ए॒ताम् । ए॒ताम् प॒त्नयः॑ । प॒त्न-
योऽग्रे॑ । अ॒ग्रेऽकु॑र्वन् । अ॒कुर्व॑न् ताभिः । ताभि॑रे॒व । ए॒वैना॑म् । ए॒नाम् द॑धाति । द॒धाति॑ धि॒षणाः॑ ।
धि॒षणा॑स्त्वा । त्वेति॑ । इत्या॒ह । आ॒ह वि॒द्याः । वि॒द्या वै । वै धि॒षणाः॑ । धि॒षणा॑ वि॒द्याभिः॑ । वि॒द्या-
भि॑रे॒व । ए॒वैना॑म् । ए॒नाम॑भि । अ॒भीन्धे॑ । इन्धे॒ ग्राः । ग्रा॑स्त्वा । त्वेति॑ । इत्या॒ह । आ॒ह छन्दा॑ꣳसि ।
छन्दा॑ꣳसि वै । वै ग्राः । ग्राꣳछन्दा॑भिः । छन्दा॑भि॑रे॒व । छन्दा॑भि॑रि॒ति छन्दः—भिः । ए॒वैना॑म् ।
ए॒नाꣳ श्र॑प॒यति॑ । श्र॑प॒यति॑ वरू॒त्रयः॑ । वरू॒त्रय॑स्त्वा । त्वेति॑ । इत्या॒ह । आ॒ह हो॒त्राः । हो॒त्रा वै ।

वै वरूत्रयः । वरूत्रयो होत्राभिः । होत्राभिरेव । एवैनानाम् । एनाम् पचति । पचति जनयः । जन-
यस्त्वा । त्वेति । इत्याह । आह देवानाम् । देवानावै । वै पत्नीः । पत्नीर् जनयः । ॥ [३५] ॥
जनयस्ताभिः । ताभिरेव । एवैनानाम् । एनाम् पचति । पचति षड्भिः । षड्भिः पचति । षड्भिरिति षट्—
भिः । पचति षट् । षड् वै । वा ऋतवः । ऋतव ऋतुभिः । ऋतुभिरेव । ऋतुभिरित्यृतु—भिः ।
एवैनानाम् । एनाम् पचति । पचति द्विः । द्विः पचन्तु । पचन्त्विति । इत्याह । आह तस्मात् । तस्माद्
द्विः । द्विः सँव्वथसरस्य । सँव्वथसरस्य सस्यम् । सँव्वथसरस्येति सम्—वथसरस्य । सस्यम्
पच्यते । पच्यते वारुणी । वारुण्युखा । उखाऽभीद्धा । अभीद्धा मैत्रिया । अभीद्धेत्यभि—इद्धा ।
मैत्रियोप । उपैति । एति शान्त्यै । शान्त्यै देवः । देवस्त्वा । त्वा सविता । सवितोत् । उद् वपतु ।
वपत्विति । इत्याह । आह सवितृप्रसूतः । सवितृप्रसूत एव । सवितृप्रसूत इति सवितृ—प्रसूतः ।
एवैनानाम् । एनाम् ब्रह्मणा । ब्रह्मणा देवताभिः । देवताभिरुत् । उद् वपति । वपत्यपद्यमाना ।
अपद्यमाना पृथिवी । पृथिव्याशाः । आशा दिशः । दिश आ । आ पृण । पृणेति । ॥ [३६] ॥
इत्याह । आह तस्मात् । तस्मादग्निः । अग्निः सर्वाः । सर्वा दिशः । दिशोऽनु । अनु वि । वि
भाति । भात्युत् । उत्तिष्ठ । तिष्ठ बृहती । बृहती भव । भवोद्धर्वा । उद्धर्वा तिष्ठ । तिष्ठ ध्रुवा । ध्रुवा
त्वम् । त्वमिति । इत्याह । आह प्रतिष्ठित्यै । प्रतिष्ठित्या असुर्यम् । प्रतिष्ठित्या इति प्रति—स्थित्यै ।
असुर्यम् पात्रम् । पात्रमनाच्छृणाम् । अनाच्छृणामा । अनाच्छृणामित्यना—च्छृणाम् । आच्छृ-
णत्ति । छृणत्ति देवत्रा । देवत्राऽकः । देवत्रेति देव—त्रा । अजरखीरेण । अजरखीरेणा । अज-
खीरेणेत्यज—खीरेण । आच्छृणत्ति । छृणत्ति परमम् । परमवै । वा एतत् । एतत् पयः । पयो
यत् । यदजरखीरम् । अजरखीरम् परमेण । अजरखीरमित्यज—खीरम् । परमेणैव । एवैनानाम् ।
एनाम् पयसा । पयसा । आच्छृणत्ति । छृणत्ति यजुषा । यजुषा व्यावृत्त्यै । व्यावृत्त्यै छन्दोभिः ।
व्यावृत्त्या इति वि—आवृत्त्यै । छन्दोभिरा । छन्दोभिरिति छन्दः—भिः । आच्छृणत्ति । छृणत्ति
छन्दोभिः । छन्दोभिर् वै । छन्दोभिरिति छन्दः—भिः । वा एषा । एषा क्रियते । क्रियते छन्दोभिः ।
छन्दोभिरेव । छन्दोभिरिति छन्दः—भिः । एव छन्दांसि । छन्दांस्या । आच्छृणत्ति । छृण-
त्तीति छृणत्ति ॥ ॥ [३७] ॥

(आह देवानाम् वै पत्नीः पृणै वा षड्)

॥ ७ ॥

एकविंशत्या माषैः। एकविंशत्येत्येक—विंशत्या। माषैः पुरुषशीर्षम्। पुरुषशीर्ष-
मच्छ। पुरुषशीर्षमिति पुरुष—शीर्षम्। अच्छैति। एत्यमेच्छाः। अमेच्छा वै। वै माषाः।
माषा अमेच्छम्। अमेच्छम् पुरुषशीर्षम्। पुरुषशीर्षममेच्छैः। पुरुषशीर्षमिति पुरुष—
शीर्षम्। अमेच्छैरेव। एवास्य। अस्यामेच्छम्। अमेच्छम् निरवदाय। निरवदाय मेच्छम्।
निरवदायेति निः—अवदाय। मेच्छम् कृत्वा। कृत्वा ऽऽ हरति। आ हरति। हरत्येकविं-
शतिः। एकविंशतिर् भवन्ति। एकविंशतिरित्येक—विंशतिः। भवन्त्येकविंशः। एक-
विंशो वै। एकविंश इत्येक—विंशः। वै पुरुषः। पुरुषः पुरुषस्य। पुरुषस्यास्यै। आस्यै
वृद्धम्। वृद्धवै। वृद्धमिति वि—ऋद्धम्। वा एतत्। एतत् प्राणैः। प्राणैरमेच्छम्। प्राणै-
रिति प्र—अनैः। अमेच्छय्यत्। यत् पुरुषशीर्षम्। पुरुषशीर्षं सप्तधा। पुरुषशीर्षमिति
पुरुष—शीर्षम्। सप्तधा वितृण्णाम्। सप्तधेति सप्त—धा। वितृण्णावल्मीकवपाम्। वितृण्णा-
मिति वि—तृण्णाम्। वल्मीकवपाम् प्रति। वल्मीकवपामिति वल्मीक—वपाम्। प्रति नि। नि
दधाति। दधाति सप्त। सप्त वै। वै शीर्षण्याः। शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणाः प्राणैः। प्राणा इति
प्र—अनाः। प्राणैरेव। प्राणैरिति प्र—अनैः। एवैनत्। एनथ सम्। समर्द्धयति। अर्द्धयति मेच्छ-
त्वाय। मेच्छत्वाय यावन्तः। मेच्छत्वायेति मेच्छ—त्वाय। यावन्तो वै। ॥ [३८] ॥ वै मृत्यु-
बन्धवः। मृत्युबन्धवस्तेषाम्। मृत्युबन्धव इति मृत्यु—बन्धवः। तेषाय्यमः। यम आधिपत्यम्।
आधिपत्यम् परि। आधिपत्यमित्याधि—पत्यम्। परीयाय। इयाय यमगाथाभिः। यमगाथाभिः
परि। यमगाथाभिरिति यम—गाथाभिः। परि गायति। गायति यमात्। यमादेव। एवैनत्। एनद्
वृङ्क्ते। वृङ्क्ते तिसृभिः। तिसृभिः परि। तिसृभिरिति तिसृ—भिः। परि गायति। गायति त्रयः।
त्रय इमे। इमे लोकाः। लोका एभ्यः। एभ्य एव। एवैनत्। एनल्लोकेभ्यः। लोकेभ्यो वृङ्क्ते।
वृङ्क्ते तस्मात्। तस्माद् गायते। गायते न। न देयम्। देयम् गाथा। गाथा हि। हि तत्।
तद् वृङ्क्ते। वृङ्क्तेऽग्निभ्यः। अग्निभ्यः पशून्। अग्निभ्य इत्यग्नि—भ्यः। पशूना। आ लभते।
लभते कामाः। कामा वै। वा अग्नयः। अग्नयः कामान्। कामानेव। एवाव। अव रुन्धे। रुन्धे
यत्। यत् पशून्। पशून् न। नालभेत। आलभेतानवरुद्धाः। आलभेतेत्या—लभेत। अनव-

रुद्धा अस्य । अनवरुद्धा इत्यनव—रुद्धाः । अस्य पशवः । ॥ [३९] ॥ पशवः स्युः । स्युर्
यत् । यत् पर्यग्निकृतान् । पर्यग्निकृतानुत्सृजेत् । पर्यग्निकृतानिति पर्यग्नि—कृतान् । उत्सृजेद्
यज्ञवेशसम् । उत्सृजेदित्युत्—सृजेत् । यज्ञवेशसम् कुर्यात् । यज्ञवेशसमिति यज्ञ—वेशसम् ।
कुर्याद् यत् । यत् सङ्स्थापयेत् । सङ्स्थापयेद् यातयामानि । सङ्स्थापयेदिति सम्—स्थापयेत् ।
यातयामानि शीरूषाणि । यातयामानीति यात—यामानि । शीरूषाणि स्युः । स्युर् यत् । यत्
पशून् । पशूनालभते । आलभते तेन । आलभत इत्या—लभते । तेनैव । एव पशून् । पशून्व ।
अव रुन्धे । रुन्धे यत् । यत् पर्यग्निकृतान् । पर्यग्निकृता,नुत्सृजति । पर्यग्निकृतानिति पर्यग्नि—
कृतान् । उत्सृजति शीर्ष्णाम् । उत्सृजतीत्युत्—सृजति । शीर्ष्णामयातयामत्वाय । अयातया-
मत्वाय प्राजापत्येन । अयातयामत्वायेत्ययातयाम—त्वाय । प्राजापत्येन सम् । प्राजापत्येनेति
प्राजा—पत्येन । सङ्स्थापयति । स्थापयति यज्ञः । यज्ञो वै । वै प्रजापतिः । प्रजापतिर् यज्ञे ।
प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । यज्ञ एव । एव यज्ञम् । यज्ञम् प्रति । प्रतिं षापयति । स्थापयति
प्रजापतिः । प्रजापतिः प्रजाः । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । प्रजा असृजत । प्रजा इति प्र—
जाः । असृजत सः । स रिरिचानः । रिरिचानोऽमन्यत । अमन्यत स । स एताः । एता आप्रीः ।
आप्रीरपश्यत् । आप्रीरित्या—प्रीः । अपश्यत् ताभिः । ताभिर् वै । वै सः । स मुखतः । मुखत
आत्मानम् । ॥ [४०] ॥ आत्मानमा । आऽप्रीणीत । अप्रीणीत यत् । यदेताः । एता आप्रियः ।
आप्रियो भवन्ति । आप्रिय इत्या—प्रियः । भवन्ति यज्ञः । यज्ञो वै । वै प्रजापतिः । प्रजापतिर्
यज्ञम् । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । यज्ञमेव । एवैताभिः । एताभिर् मुखतः । मुखत आ ।
आ प्रीणाति । प्रीणात्यपरिमितछन्दसः । अपरिमितछन्दसो भवन्ति । अपरिमितछन्दस इत्य-
परिमित—छन्दसः । भवन्त्यपरिमितः । अपरिमितः प्रजापतिः । अपरिमित इत्यपरि—मितः ।
प्रजापतिः प्रजापतेः । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । प्रजापतेराप्त्यै । प्रजापतेरिति प्रजा—पतेः ।
आप्त्या ऊनातिरिक्ताः । ऊनातिरिक्ता मिथुनाः । ऊनातिरिक्ता इत्यून—अतिरिक्ताः । मिथुनाः
प्रजाप्त्यै । प्रजाप्त्यै लोमशम् । प्रजाप्त्या इति प्र—जाप्त्यै । लोमशवै । वै नाम । नामैतत् । एतच्च
छन्दः । छन्दः प्रजापतेः । प्रजापतेः पशवः । प्रजापतेरिति प्रजा—पतेः । पशवो लोमशाः ।
लोमशाः पशून् । पशून्वेव । एवाव । अव रुन्धे । रुन्धे सर्वाणि । सर्वाणि वै । वा एताः । एता

रूपाणि। रूपाणि सर्वाणि। सर्वाणि रूपाणि। रूपाण्यग्नौ। अग्नौ चित्ये। चित्ये क्रियन्ते।
 क्रियन्ते तस्मात्। तस्मादेताः। एता अग्नेः। अग्नेश्चित्यस्य। चित्यस्य भवन्ति। ॥ [४१] ॥
 भवन्त्येकविंशतिम्। एकविंशतिं सामिधेनीः। एकविंशतिमित्येक—विंशतिम्। सामि-
 धेनीरनु। सामिधेनीरिति साम्—इधेनीः। अन्वाह। आह रुक्। रुग् वै। वा एकविंशः।
 एकविंशो रुचम्। एकविंश इत्येक—विंशः। रुचमेव। एव गच्छति। गच्छत्यथौ। अथौ
 प्रतिष्ठाम्। अथो इत्यथौ। प्रतिष्ठामेव। प्रतिष्ठामिति प्रति—स्थाम्। एव प्रतिष्ठा। प्रतिष्ठा हि।
 प्रतिष्ठेति प्रति—स्था। ह्येकविंशः। एकविंश, चतुर्विंशतिम्। एकविंश इत्येक—विंशः।
 चतुर्विंशतिमनु। चतुर्विंशतिमिति चतुः—विंशतिम्। अन्वाह। आह चतुर्विंशतिः। चतु-
 र्विंशतिरर्द्धमासाः। चतुर्विंशतिरिति चतुः—विंशतिः। अर्द्धमासाः सँव्वथसरः। अर्द्ध-
 मासा इत्यर्द्ध—मासाः। सँव्वथसरः सँव्वथसरः। सँव्वथसर इति सम्—वथसरः। सँव्वथस-
 रौऽग्निः। सँव्वथसर इति सम्—वथसरः। अग्निर् वैश्वानरः। वैश्वानरः साख्यात्। साख्यादेव।
 साख्यादिति स—अख्यात्। एव वैश्वानरम्। वैश्वानरमव। अव रुन्धे। रुन्धे पराचीः। परा-
 चीरनु। अन्वाह। आह पराङ्। पराङिव। इव हि। हि सुवर्गः। सुवर्गो लोकः। सुवर्ग इति
 सुवः—गः। लोकः समाः। समास्त्वा। त्वाऽग्ने। अग्न ऋतवः। ऋतवो वर्द्धयन्तु। वर्द्धय-
 न्त्विति। इत्याह। आह समाभिः। समाभिरेव। एवाग्निम्। अग्निर्वर्द्धयति। वर्द्धयत्यृतुभिः।
 ॥ [४२] ॥ ऋतुभिः सँव्वथसरम्। ऋतुभिरित्यृतु—भिः। सँव्वथसरवैश्वानरः। सँव्वथसरमिति
 सम्—वथसरम्। विश्वा आ। आ भाहि। भाहि प्रदिशः। प्रदिशः पृथिव्याः। प्रदिश इति प्र—
 दिशः। पृथिव्या इति। इत्याह। आह तस्मात्। तस्मादग्निः। अग्निः सर्वाः। सर्वा दिशः।
 दिशोऽनु। अनु वि। वि भाति। भाति प्रति। प्रत्यौहताम्। औहता, मश्विना। अश्विना मृत्युम्।
 मृत्युमस्मात्। अस्मादिति। इत्याह। आह मृत्युम्। मृत्युमेव। एवास्मात्। अस्मादप। अप
 नुदति। नुदत्युत्। उद् वयम्। वयम् तमसः। तमसस्परि। परीति। इत्याह। आह पाप्मा।
 पाप्मा वै। वै तमः। तमः पाप्मानम्। पाप्मानमेव। एवास्मात्। अस्मादप। अप हन्ति।
 हन्त्यगन्म। अगन्म ज्योतिः। ज्योतिरुत्तमम्। उत्तममिति। उत्तममित्युत्—तमम्। इत्याह।
 आहासौ। असौ वै। वा आदित्यः। आदित्यो ज्योतिः। ज्योतिरुत्तमम्। उत्तममादित्यस्य।

उत्तममित्युत्—तमम्। आदित्यस्यैव। एव सायुज्यम्। सायुज्यम् गच्छति। गच्छति न। न सँव्वथ्सरः। सँव्वथ्सरस्तिष्ठति। सँव्वथ्सर इति सम्—वथ्सरः। तिष्ठति न। नास्य। अस्य श्रीः। श्रीस्तिष्ठति। तिष्ठति यस्य। यस्यैताः। एताः क्रियन्ते। क्रियन्ते ज्योतिष्मतीम्। ज्योतिष्मतीमुत्तमाम्। उत्तमामनु। उत्तमामित्युत्—तमाम्। अन्वाह। आह ज्योतिः। ज्योतिरेव। एवास्मै। अस्मा उपरिष्ठात्। उपरिष्ठाद् दधाति। दधाति सुवर्गस्य। सुवर्गस्य लोकस्य। सुवर्गस्येति सुवः—गस्य। लोकस्यानुख्यात्यै। अनुख्यात्या इत्यनु—ख्यात्यै॥ ॥ [४३] ॥

(यावन्तः अस्य मुखतश्चित्यस्य वर्द्धय त्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च)

॥ ८ ॥

★

षड्भिर् दीर्खयति। षड्भिरिति षट्—भिः। दीर्खयति षट्। षड् वै। वा ऋतवः। ऋतव ऋतुभिः। ऋतुभिरेव। ऋतुभिरित्युत्—भिः। एवैनम्। एनम् दीर्खयति। दीर्खयति सप्तभिः। सप्तभिर् दीर्खयति। सप्तभिरिति सप्त—भिः। दीर्खयति सप्त। सप्त छन्दांसि। छन्दांसि छन्दोभिः। छन्दोभिरेव। छन्दोभिरिति छन्दः—भिः। एवैनम्। एनम् दीर्खयति। दीर्खयति विश्वे। विश्वे देवस्य। देवस्य नेतुः। नेतुरिति। इत्यनुष्टुभा। अनुष्टुभोत्तमया। अनुष्टुभेत्यनु—स्तुभा। उत्तमया जुहोति। उत्तमयेत्युत्—तमया। जुहोति वाक्। वाग्वै। वा अनुष्टुप्। अनुष्टुप् तस्मात्। अनुष्टुबित्यनु—स्तुप्। तस्मात् प्राणानाम्। प्राणानाँवाक्। प्राणानामिति प्र—अनानाम्। वागुत्तमा। उत्तमैकस्मात्। उत्तमेत्युत्—तमा। एकस्मादखरात्। अखरादनासम्। अनासम् प्रथमम्। प्रथमम् पदम्। पदम् तस्मात्। तस्माद् यत्। यद् वाचः। वाचोऽनासम्। अनासम् तत्। तन् मनुष्याः। मनुष्या उप। उप जीवन्ति। जीवन्ति पूर्णया। पूर्णया जुहोति। जुहोति पूर्णः। पूर्ण इव। इव हि। हि प्रजापतिः। प्रजापतिः प्रजापतेः। प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः। ॥ [४४] ॥ प्रजापतेरास्यै। प्रजापतेरिति प्रजा—पतेः। आस्यै न्यूनया। न्यूनया जुहोति। न्यूनयेति नि—ऊनया। जुहोति न्यूनात्। न्यूनाद्धि। न्यूनादिति नि—ऊनात्। हि प्रजापतिः। प्रजापतिः प्रजाः। प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः। प्रजा असृजत। प्रजा इति प्र—जाः। असृजत प्रजानाम्। प्रजानाँ सृष्ट्यै। प्रजानामिति प्र—जानाम्। सृष्ट्यै यत्। यदर्चिषि। अर्चिषि प्रवृज्यात्। प्रवृज्याद् भूतम्। प्रवृज्यादिति प्र—वृज्यात्। भूतमव। अव

रुन्धीत। रुन्धीत यत्। यदङ्गारिषु। अङ्गारिषु भविष्यत्। भविष्यदङ्गारिषु। अङ्गारिषु प्र।
 प्र वृणक्ति। वृणक्ति भविष्यत्। भविष्यदेव। एवाव। अव रुन्धे। रुन्धे भविष्यत्। भविष्यदधि।
 हि भूयः। भूयो भूतात्। भूताद् द्वाभ्याम्। द्वाभ्याम् प्र। प्र वृणक्ति। वृणक्ति द्विपात्। द्विपाद्
 यजमानः। द्विपादिति द्वि—पात्। यजमानः प्रतिष्ठित्यै। प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा। प्रतिष्ठित्या इति
 प्रति—स्थित्यै। ब्रह्मणा वै। वा एषा। एषा यजुषा। यजुषा सम्भृता। सम्भृता यत्। सम्भृतेति
 सम्—भृता। यदुखा। उखा सा। सा यत्। यद् भिद्येत। भिद्येतार्तिम्। आर्तिमा। आर्च्छेत्।
 ऋच्छेद् यजमानः। ॥ [४५] ॥ यजमानो हन्येत। हन्येतास्य। अस्य यज्ञः। यज्ञो मित्र।
 मित्रैताम्। एतामुखाम्। उखाम् तप। तपेति। इत्याह। आह ब्रह्म। ब्रह्म वै। वै मित्रः। मित्रो
 ब्रह्मन्। ब्रह्मन्नेव। एवैनान्। एनान् प्रति। प्रति षापयति। स्थापयति न। नार्तिम्। आर्तिमा।
 आर्च्छेति। ऋच्छति यजमानः। यजमानो न। नास्य। अस्य यज्ञः। यज्ञो हन्यते। हन्यते यदि।
 यदि भिद्येत। भिद्येत तैः। तैरेव। एव कपालैः। कपालैः सम्। स५ सृजेत्। सृजेथ सा। सैव। एव
 ततः। ततः प्रायश्चित्तिः। प्रायश्चित्तिर् यः। यो गतश्रीः। गतश्रीः स्यात्। गतश्रीरिति गत—श्रीः।
 स्यान् मथित्वा। मथित्वा तस्य। तस्याव। अव दद्ध्यात्। दद्ध्याद् भूतः। भूतो वै। वा एषः। एष
 सः। स स्वाम्। स्वाम् देवताम्। ॥ [४६] ॥ देवतामुप। उपैति। एति यः। यो भूतिकामः।
 भूतिकामः स्यात्। भूतिकाम इति भूति—कामः। स्याद् यः। य उखायै। उखायै सम्भवेत्।
 सम्भवेथ सः। सम्भवेदिति सम्—भवेत्। स एव। एव तस्य। तस्य स्यात्। स्यादतः। अतो हि।
 ह्येषः। एष सम्भवति। सम्भवत्येषः। सम्भवतीति सम्—भवति। एष वै। वै स्वयम्भूः। स्वयम्भूर
 नाम। स्वयम्भूरिति स्वयम्—भूः। नाम भवति। भवत्येव। एव यम्। यम् कामयेत। काम-
 येत भ्रातृव्यम्। भ्रातृव्यमस्मै। अस्मै जनयेयम्। जनयेयमिति। इत्यन्यतः। अन्यतस्तस्य।
 तस्याहृत्य। आहृत्याव। आहृत्येत्या—हृत्य। अव दद्ध्यात्। दद्ध्याथ सारुषात्। सारुषा-
 देव। सारुषादिति स—अरुषात्। एवास्मै। अस्मै भ्रातृव्यम्। भ्रातृव्यम् जनयति। जनयत्यम्ब-
 रीषात्। अम्बरीषादन्नकामस्य। अन्नकामस्याव। अन्नकामस्येत्यन्न—कामस्य। अव दद्ध्यात्।
 दद्ध्यादम्बरीषे। अम्बरीषे वै। वा अन्नम्। अन्नम् भ्रियते। भ्रियते सयोनि। सयोन्येव। सयो-
 नीति स—योनि। एवान्नम्। अन्नमव। ॥ [४७] ॥ अव रुन्धे। रुन्धे मुञ्जान्। मुञ्जानव। अव

दधाति। दधात्यूर्कः। ऊर्गं वै। वै मुञ्जाः। मुञ्जा ऊर्जम्। ऊर्जमेव। एवास्मै। अस्मा अपि। अपि दधाति। दधात्यग्निः। अग्निर्देवेभ्यः। देवेभ्यो निलायत। निलायत सः। स क्रुमुकम्। क्रुमुकम् प्र। प्राविशत्। अविशत् क्रुमुकम्। क्रुमुकमव। अव दधाति। दधाति यत्। यदेव। एवास्य। अस्य तत्र। तत्र न्यक्तम्। न्यक्तम् तत्। न्यक्तमिति नि—अक्तम्। तदेव। एवाव। अव रुन्धे। रुन्ध आज्येन। आज्येन सम्। सय्यौति। यौत्येतत्। एतद् वै। वा अग्नेः। अग्नेः प्रियम्। प्रियम् धाम। धाम यत्। यदाज्यम्। आज्यम् प्रियेण। प्रियेणैव। एवैनम्। एनम् धाम्ना। धाम्ना सम्। समर्द्धयति। अर्द्धयत्यथो। अथो तेजसा। अथो इत्यथो। तेजसा वैकङ्कतीम्॥ [४८] ॥ वैकङ्कतीमा। आ दधाति। दधाति भाः। भा एव। एवाव। अव रुन्धे। रुन्धे शमीमयीम्। शमीमयीमा। शमीमयीमिति शमी—मयीम्। आ दधाति। दधाति शान्त्यै। शान्त्यै सीद। सीद त्वम्। त्वम् मातुः। मातुरस्याः। अस्या उपस्थे। उपस्थ इति। उपस्थ इत्युप—स्थे। इति तिसृभिः। तिसृभिर्जातम्। तिसृभिरिति तिसृ—भिः। जातमुप। उप तिष्ठते। तिष्ठते त्रयः। त्रय इमे। इमे लोकाः। लोका एषु। एष्वेव। एव लोकेषु। लोकेष्वाविदम्। आविदम् गच्छति। आविदमित्या—विदम्। गच्छत्यथो। अथो प्राणान्। अथो इत्यथो। प्राणानेव। प्राणानिति प्र—अनान्। एवात्मन्। आत्मन् धत्ते। धत्त इति धत्ते॥ [४९] ॥

(प्रजापतिर्ऋच्छेथ स्वा मेवान्नम् तेजसा चतुस्त्रिंशच्च)

॥ ९ ॥

★

न ह। ह स्म। स्म वै। वै पुरा। पुराऽग्निः। अग्निरपरशुवृक्णम्। अपरशुवृक्णम् दहति। अपरशुवृक्णमित्यपरशु—वृक्णम्। दहति तत्। तदस्मै। अस्मै प्रयोगः। प्रयोग एव। प्रयोग इति प्र—योगः। एवर्षिः। ऋषिरस्वदयत्। अस्वदयद् यत्। यदग्ने। अग्ने यानि। यानि कानि। कानि च। चेति। इति समिधम्। समिधमा। समिधमिति सम्—इधम्। आ दधाति। दधात्यप-रशुवृक्णम्। अपरशुवृक्णमेव। अपरशुवृक्णमित्यपरशु—वृक्णम्। एवास्मै। अस्मै स्वदयति। स्वदयति सर्वम्। सर्वमस्मै। अस्मै स्वदते। स्वदते यः। य एवम्। एववैद। वेदौदुम्बरीम्। औदु-म्बरीमा। आ दधाति। दधात्यूर्कः। ऊर्गं वै। वा उदुम्बरः। उदुम्बर ऊर्जम्। ऊर्जमेव। एवास्मै। अस्मा अपि। अपि दधाति। दधाति प्रजापतिः। प्रजापतिरग्निम्। प्रजापतिरिति प्रजा—

पतिः । अग्निमसृजत । असृजत तम् । तं सृष्टम् । सृष्टं रक्षांसि । रक्षांस्यसि, जिघांसन् ।
 ॥ [५०] ॥ अजिघांसन्थ सः । स एतत् । एतद् रक्षोघ्नम् । रक्षोघ्नमपश्यत् । रक्षोघ्नमिति
 रक्षः—घ्नम् । अपश्यत् तेन । तेन वै । वै सः । स रक्षांसि । रक्षांस्यप । अपाहत । अहत
 यत् । यद् रक्षोघ्नम् । रक्षोघ्नम् भवति । रक्षोघ्नमिति रक्षः—घ्नम् । भवत्यग्नेः । अग्ने-
 रेव । एव तेन । तेन जातात् । जाताद् रक्षांसि । रक्षांस्यप । अप हन्ति । हन्त्याश्वत्थीम् ।
 आश्वत्थीमा । आ दधाति । दधात्यश्वत्थः । अश्वत्थो वै । वै वनस्पतीनाम् । वनस्पतीनां
 सपत्नसाहः । सपत्नसाहो विजित्यै । सपत्नसाह इति सपत्न—साहः । विजित्यै वैकङ्कतीम् ।
 विजित्या इति वि—जित्यै । वैकङ्कतीमा । आ दधाति । दधाति भाः । भा एव । एवाव । अव
 रुन्धे । रुन्धे शमीमयीम् । शमीमयीमा । शमीमयीमिति शमी—मयीम् । आ दधाति । दधाति
 शान्त्यै । शान्त्यै सशितम् । सशितम् मे । सशितमिति सम्—शितम् । मे ब्रह्म । ब्रह्मोत् ।
 उदेषाम् । एषाम् बाहू । बाहू अतिरम् । बाहू इति बाहू । अतिरमिति । इत्युत्तमे । उत्तमे औदु-
 म्बरी । उत्तमे इत्युत्तमे । औदुम्बरी वाचयति । औदुम्बरी इत्यौदुम्बरी । ॥ [५१] ॥ वाच-
 यति ब्रह्मणा । ब्रह्मणैव । एव र्षत्रम् । र्षत्रं सम् । सङ्श्यति । श्यति र्षत्रेण । र्षत्रेण
 ब्रह्म । ब्रह्म तस्मात् । तस्माद् ब्राह्मणः । ब्राह्मणो राजन्यवान् । राजन्यवानिति । राजन्यवा-
 निति राजन्य—वान् । अत्यन्यम् । अन्यम् ब्राह्मणम् । ब्राह्मणम् तस्मात् । तस्माद् राजन्यः ।
 राजन्यो ब्राह्मणवान् । ब्राह्मणवानिति । ब्राह्मणवानिति ब्राह्मण—वान् । अत्यन्यम् । अन्यं
 राजन्यम् । राजन्यम् मृत्युः । मृत्युर् वै । वा एषः । एष यत् । यदग्निः । अग्निरमृतम् । अमृतं
 हिरण्यम् । हिरण्यं रुक्मम् । रुक्ममन्तरम् । अन्तरम् प्रति । प्रति मुञ्चते । मुञ्चतेऽमृतम् । अमृ-
 तमेव । एव मृत्योः । मृत्योरन्तः । अन्तर् धत्ते । धत्त एकविंशतिनिर्बाधः । एकविंशतिनि-
 र्बाधो भवति । एकविंशतिनिर्बाध इत्येकविंशति—निर्बाधः । भवत्येकविंशतिः । एकविं-
 शतिर् वै । एकविंशतिरित्येक—विंशतिः । वै देवलोकाः । देवलोका द्वादश । देवलोका इति
 देव—लोकाः । द्वादश मासाः । मासाः पञ्च । पञ्चर्तवः । ऋतवस्त्रयः । त्रय इमे । इमे लोकाः ।
 लोका असौ । असावादित्यः । आदित्य एकविंशः । ॥ [५२] ॥ एकविंश एतावन्तः । एक-
 विंश इत्येक—विंशः । एतावन्तो वै । वै देवलोकाः । देवलोकास्तेभ्यः । देवलोका इति देव—

लो॒काः । तेभ्य॑ ए॒व । ए॒व भ्रातृ॑व्यम् । भ्रातृ॑व्यम॒न्तः । अ॒न्तरे॑ति । ए॒ति निर्बा॑धैः । निर्बा॑धैर् वै ।
 निर्बा॑धैरिति निः—बा॒धैः । वै दे॒वाः । दे॒वा असु॑रान् । असु॑रान् निर्बा॑धे । निर्बा॑धेऽकुर्व॑त । निर्बा॑ध
 इति॑ निः—बा॒धे । अ॒कुर्व॑त तत् । तन् निर्बा॑धाना॑म् । निर्बा॑धाना॑म् निर्बा॑धत्वम् । निर्बा॑धाना॑मिति॑
 निः—बा॒धाना॑म् । निर्बा॑धत्वम् निर्बा॑धी । निर्बा॑धत्वमिति॑ निर्बा॑ध—त्वम् । निर्बा॑धी भ॒वति । निर्बा॑-
 धीति॑ निः—बा॒धी । भ॒वति भ्रातृ॑व्यान् । भ्रातृ॑व्याने॒व । ए॒व निर्बा॑धे । निर्बा॑धे कुरु॑ते । निर्बा॑ध
 इति॑ निः—बा॒धे । कुरु॑ते सा॒वित्रि॒या । सा॒वित्रि॒या प्र॑ति । प्र॑ति मुञ्च॑ते । मुञ्च॑ते प्रसू॑त्यै । प्रसू॑त्यै
 नक्तो॑षासा॑ । प्रसू॑त्या इति॑ प्र—सू॒त्यै । नक्तो॑षासेति॑ । इत्युत्तर॑या । उत्तर॑याऽहो॒रात्राभ्या॑म् । उत्त॑-
 रयेत्यु॒त्—तर॑या । अ॒हो॒रात्राभ्या॑मे॒व । अ॒हो॒रात्राभ्या॑मित्य॒हः—रा॒त्राभ्या॑म् । ए॒वैन॑म् । ए॒नमु॒त् ।
 उद् य॑च्छते । य॒च्छते दे॒वाः । दे॒वा अ॒ग्निम् । अ॒ग्निम् धा॑रयन् । धा॑रयन् द्र॒विणो॒दाः । द्र॒विणो॒दा
 इति॑ । द्र॒विणो॒दा इति॑ द्रविणः—दाः । इत्या॒ह । आ॒ह प्रा॑णाः । प्रा॑णा वै । प्रा॑णा इति॑ प्र—अ॒नाः ।
 वै दे॒वाः । दे॒वा द्र॒विणो॒दाः । द्र॒विणो॒दा अ॒हो॒रात्राभ्या॑म् । द्र॒विणो॒दा इति॑ द्रविणः—दाः । अ॒हो॒-
 रा॒त्राभ्या॑मे॒व । अ॒हो॒रात्राभ्या॑मित्य॒हः—रा॒त्राभ्या॑म् । ए॒वैन॑म् । ए॒नमु॒द्यत्य॑ । उ॒द्यत्य॑ प्रा॒णैः । उ॒द्य-
 त्येत्यु॒त्—यत्य॑ । ॥ [५३] ॥

(रख्वाङ्गस्यौ दुर्बरे आदित्य उद्यत्य सम् चतुर्विंशतिश्च)

॥ १० ॥

प्रा॒णैर् दा॑धार । प्रा॒णैरिति॑ प्र—अ॒नैः । दा॒धा॒रासी॑नः । आसी॑नः प्र॑ति । प्र॑ति मुञ्च॑ते । मुञ्च॑ते
 तस्मा॑त् । तस्मा॑दासी॑नाः । आसी॑नाः प्र॒जाः । प्र॒जाः प्र । प्र॒जा इति॑ प्र—जाः । प्र जा॑यन्ते ।
 जा॑यन्ते कृष्णा॑जिनम् । कृष्णा॑जिनमुत्तर॑म् । कृष्णा॑जिनमिति॑ कृष्ण—अ॒जिनम् । उत्तर॑म् तेजः ।
 उत्तर॑मित्यु॒त्—तर॑म् । तेजो॒ वै । वै हि॑रण्यम् । हि॑रण्यम् ब्रह्म॑ । ब्रह्म॑ कृष्णा॑जिनम् । कृष्णा॑-
 जि॒नम् तेज॑सा । कृष्णा॑जिनमिति॑ कृष्ण—अ॒जिनम् । तेज॑सा च । चै॒व । ए॒वैन॑म् । ए॒नम् ब्रह्म॑णा ।
 ब्रह्म॑णा च । चो॒भय॑तः । उ॒भय॑तः परि॑ । परि॑ गृह्णा॑ति । गृह्णा॑ति षडु॑द्यामम् । षडु॑द्याम॑ शि॒क्यम् ।
 षडु॑द्याम॑मिति॑ षट्—उ॒द्याम॑म् । शि॒क्यम् भ॒वति । भ॒वति षट् । षड् वै । वा ऋ॒तव॑ । ऋ॒तव॑
 ऋ॒तुभिः॑ । ऋ॒तुभिरे॒व । ऋ॒तुभि॑रित्यु॒त्—भिः । ए॒वैन॑म् । ए॒नमु॒त् । उद् य॑च्छते । य॒च्छते यत् ।
 यद् द्वा॒दशो॑द्यामम् । द्वा॒दशो॑द्याम॑ स॒व्वथ्स॑रेण । द्वा॒दशो॑द्याम॑मिति॑ द्वा॒दश—उ॒द्याम॑म् । स॒व्व-

थ्सरेणैव । सव्वथ्सरेणेति सम्—वथ्सरेण । एव मौञ्जम् । मौञ्जम् भवति । भवत्यूर्क । उर्ग वै ।
 वै मुञ्जाः । मुञ्जा ऊर्जा । ऊर्जैव । एवैनम् । एन५ सम् । समर्द्धयति । अर्द्धयति सुपर्णः । सुप-
 र्णोऽसि । सुपर्ण इति सु—पर्णः । असि गरुत्मान् । गरुत्मानिति । इत्येव । अवेरूषते । ईरूषते
 रूपम् । रूपमेव । एवास्य । अस्यैतत् । एतन् महिमानम् । महिमानव्व्याचष्टे । व्याचष्टे दिवम् ।
 व्याचष्ट इति वि—आचष्टे । दिवम् गच्छ । गच्छ सुवः । सुवः पत । पतेति । इत्याह । आह
 सुवर्गम् । सुवर्गमेव । सुवर्गमिति सुवः—गम् । एवैनम् । एनल्लोकम् । लोकम् गमयति । गमय-
 तीति गमयति ॥ ५५ (७४/८६) समिद्धो अञ्जन् । समिद्ध इति सम्—इद्धः । अञ्जन् कृदरम् ।
 कृदरम् मतीनाम् । मतीनाम् घृतम् । घृतमग्ने । अग्ने मधुमत् । मधुमत् पिन्वमानः । मधुमदिति
 मधु—मत् । पिन्वमान इति पिन्वमानः ॥ वाजी वहन्न । वहन् वाजिनम् । वाजिनम् जातवेदः ।
 जातवेदो देवानाम् । जातवेद इति जात—वेदः । देवानाव्विखि । विखि प्रियम् । प्रियमा । आ
 सधस्थम् । सधस्थमिति सध—स्थम् ॥ घृतेनाऽञ्जन् । अञ्जन्थ सम् । सम् पथः । पथो देव-
 यानान् । देवयानान् प्रजानन् । देवयानानिति देव—यानान् । प्रजानन् वाजी । प्रजानन्निति प्र-
 जानन् । वाज्यपि । अप्येतु । एतु देवान् । देवानिति देवान् ॥ अनु त्वा । त्वा सप्ते । सप्ते प्रदिशः ।
 प्रदिशः सचन्ताम् । प्रदिश इति प्र—दिशः । सचन्ताऽऽ स्वधाम् । स्वधामस्मै । स्वधामिति स्व-
 धाम् । अस्मै यजमानाय । यजमानाय धेहि । धेहीति धेहि ॥ ईड्यश्च । चासि । असि वन्द्यः ।
 वन्द्यश्च । च वाजिन् । वाजिन्नाशुः । आशुश्च । चासि । असि मेद्ध्यः । मेद्ध्यश्च । च सप्ते । सप्त इति
 सप्ते ॥ अग्निष्ट्वा । त्वा देवैः । ॥ [५४] ॥ देवैर् वसुभिः । वसुभिः सजोषाः । वसुभिरिति वसु-
 भिः । सजोषाः प्रीतम् । सजोषा इति स—जोषाः । प्रीतव्वहिम् । वहिँव्वहतु । वहतु जातवेदाः ।
 जातवेदा इति जात—वेदाः ॥ स्तीर्णम् बरुहिः । बरुहिः सुष्टरीम् । सुष्टरीमा जुषाणा । सुष्टरी-
 मेति सु—स्तरीम् । जुषाणोरु । उरु पृथु । पृथु प्रथमानम् । प्रथमानम् पृथिव्याम् । पृथिव्यामिति
 पृथिव्याम् ॥ देवेभिर् युक्तम् । युक्तमदिति । अदितिः सजोषाः । सजोषाः स्योनम् । सजोषा इति
 स—जोषाः । स्योनम् कृण्वाना । कृण्वाना सुविते । सुविते दधातु । दधात्विति दधातु ॥ एता उ ।
 उ वः । वः सुभगाः । सुभगा विश्वरूपाः । सुभगा इति सु—भगाः । विश्वरूपा वि । विश्वरूपा इति
 विश्व—रूपाः । वि परूषोभिः । परूषोभिः श्रयमाणाः । परूषोभिरिति परूषः—भिः । श्रयमाणा

उत् । उदातैः । आतैरित्यातैः ॥ ऋष्याः सतीः । सतीः कवषः । कवषः शुम्भमानाः । शुम्भमाना
द्वारः । द्वारो देवीः । देवीः सुप्रायणाः । सुप्रायणा भवन्तु । सुप्रायणा इति सु—प्रायणाः । भव-
न्त्विति भवन्तु ॥ अन्तरा मित्रावरुणा । मित्रावरुणा चरन्ती । मित्रावरुणेति मित्रा—वरुणा ।
चरन्ती मुखम् । चरन्ती इति चरन्ती । मुखयज्ञानाम् । यज्ञानामभि । अभि सविदाने । सवि-
दाने इति सम्—विदाने ॥ उषासा वाम् । वा५ सुहिरण्ये ॥ [५५] ॥ सुहिरण्ये सुशिल्पे ।
सुहिरण्ये इति सु—हिरण्ये । सुशिल्पे ऋतस्य । सुशिल्पे इति सु—शिल्पे । ऋतस्य योनौ ।
योनाविह । इह सादयामि । सादयामीति सादयामि ॥ प्रथमा वाम् । वा५ सरथिना । सरथिना
सुवर्णा । सरथिनेति स—रथिना । सुवर्णा देवौ । सुवर्णेति सु—वर्णा । देवौ पश्यन्तौ । पश्यन्तौ
भुवनानि । भुवनानि विश्वा । विश्वेति विश्वा ॥ अपिप्रयम् चोदना । चोदना वाम् । वाम् मिमाना ।
मिमाना होतारा । होतारा ज्योतिः । ज्योतिः प्रदिशा । प्रदिशा दिशन्ता । प्रदिशेति प्र—दिशा ।
दिशन्तेति दिशन्ता ॥ आदित्यैर् नः । नो भारती । भारती वष्टु । वष्टु यज्ञम् । यज्ञ५ सरस्वती ।
सरस्वती सह । सह रुद्रैः । रुद्रैर् नः । न आवीत् । आवीदित्यावीत् ॥ इडोपहूता । उपहूता
वसुभिः । उपहूतेत्युप—हूता । वसुभिः सजोषाः । वसुभिरिति वसु—भिः । सजोषा यज्ञम् ।
सजोषा इति स—जोषाः । यज्ञम् नः । नो देवीः । देवीरमृतेषु । अमृतेषु धत्त । धत्तेति धत्त ॥ त्वष्टा
वीरम् । वीरम् देवकामम् । देवकामम् जजान । देवकाममिति देव—कामम् । जजान त्वष्टुः ।
त्वष्टुर्वा । अर्वा जायते । जायत आशुः । आशुरश्वः । अश्व इत्यश्वः ॥ [५६] ॥ त्वष्टेदम् ।
इद्विश्वम् । विश्वम् भुवनम् । भुवनम् जजान । जजान बहोः । बहोः कर्तारम् । कर्तारमिह ।
इह यख्वि । यख्वि होतः । होतरिति होतः ॥ अश्वौ घृतेन । घृतेन त्मन्या । त्मन्या समक्तः ।
समक्त उप । समक्त इति सम्—अक्तः । उप देवान् । देवा५ ऋतुशः । ऋतुशः पाथः । ऋतुश
इत्यृतु—शः । पाथ एतु । एत्वित्येतु ॥ वनस्पतिर् देवलोकम् । देवलोकम् प्रजानन्न । देवलोक-
मिति देव—लोकम् । प्रजानन्नग्निना । प्रजानन्निति प्र—जानन्न । अग्निना हव्या । हव्या स्वदि-
तानि । स्वदितानि वरुषत् । वरुषदिति वरुषत् ॥ प्रजापतेस्तपसा । प्रजापतेरिति प्रजा—पतेः ।
तपसा वावृधानः । वावृधानः सद्यः । सद्यो जातः । जातो दधिषे । दधिषे यज्ञम् । यज्ञमग्ने । अग्न
इत्यग्ने ॥ स्वाहाकृतेन हविषा । स्वाहाकृतेनेति स्वाहा—कृतेन । हविषा पुरोगाः । पुरोगा याहि ।

पुरो॒गा॒ इति॑ पुरः—गाः । या॒हि सा॒ख्या । सा॒ख्या ह॒विः । ह॒विर॑दन्तु । अ॒दन्तु॑ दे॒वाः । दे॒वा इति॑
दे॒वाः ॥ ॥ [५७] ॥

(अ॒ग्नि॒ध्वा वा॒ म॒श्वो द्वि॒च॒त्वारि॑श्श॒च)

॥ ११ ॥

★

॥ हरिः ॐ ॥

पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः — क्रम पाठः — समाप्तः

अनुवाकाः	पञ्चशत्यः
११	५७

ॐ